van de toenemende aftakeling van de politionele bevoegdheid der *Militärverwaltung*. Die toestand vond zijn bevestiging in het feit dat het bezettingsbestuur vanaf 1 mei de *Sicherheitshaftbefehle* van de Sipo niet meer bekrachtigde : stilzwijgen betekende hier bekrachtiging ([411]). Het is niet overdreven te besluiten dat in de laatste maanden van de bezetting de kontrole van de Sipo-SD door de *Militärverwaltung* tot een minimum was herleid.

4. VERHOUDING CANARIS-JUNGCLAUS.

Sedert in januari 1944 op het hoogste niveau de principiële beslissing was gevallen dat de *Militärverwaltung* te gelegenertijd de plaats voor een *Zivilverwaltung* zou ruimen, stond het vast dat er dan ook een HSSPF te Brussel zou benoemd worden ([412]) en dat de nieuwe gezagdrager niemand anders dan Jungclaus kon zijn. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat, met het oog op die nakende benoeming, Canaris en Jungclaus gedurende die overgangsperiode zouden samenwerken. Enerzijds moest Canaris zijn toekomstige chef ontzien, anderzijds kon de onervaren Jungclaus van de professionele politieman veel leren. Die veronderstelling is gegrond. Weliswaar is het na-oorlogse bewijsmateriaal uitsluitend afkomstig van Canaris, maar er bestaat geen dringende reden om het in twijfel te trekken : het belast immers Jungclaus niet en het maakt de verdediging van Canaris niet gemakkelijker.

Over de samenwerking Canaris-Jungclaus gedurende de hier beschouwde periode (maart-juli 1944) is het bronnenmateriaal niet overvloedig maar voldoende duidelijk. Op bevel van Kaltenbrunner, chef van het RSHA, informeerde Canaris Jungclaus over al de belangrijke kwesties in zijn ressort. Hij bezorgde hem dan ook regelmatig verslagen niet enkel over de algemene toestand maar ook over de aktiviteit van zijn eigen diensten. Voor besprekingen ontmoetten de toekomstige HSSPF en zijn toekomstige ondergeschikte *Befehlshaber der Sipo-SD* elkaar om de twee, drie dagen, ja zelfs soms dagelijks. Het was steeds Jungclaus die Canaris ontbood ([413]). Van Jungclaus zelf ontving Canaris het bevel hem voortdurend informatie voor Himmler te bezorgen. Van al zijn belangrijke verslagen aan het RSHA, aan de *Militärbefehlshaber* moest Canaris ook Jungclaus een afschrift toesturen ([414]). Enigszins overdreven lijkt de bewering van Canaris als zou hij voor het beteugelen van het verzet enkel van Jungclaus bevelen hebben ontvangen ([415]).

---

(411) TROUSSE, krijgsauditeur, *Sipo-SD Liège et Arlon, Exposé des faits*, p. 50.

(412) *Bijdragen*, 7, april 1982, p. 122.

(413) Pv. Can., 6 mei 1949 (Proc. Can. 0133).

(414) Handschriftelijke nota van Canaris, niet gedateerd (waarschijnlijk september-oktober 1949), in zijn cel geredigeerd gedurende de instruktie van zijn proces, rubriek IV : *Befehle von Gruppenführer Jungclaus* (Proc. Can. 0157).

(415) Pv. Can., 11 februari 1948 (Proc. Can. 0015).

Formeel kon Jungclaus, als de politieke vertegenwoordiger van Himmler te Brussel, Canaris niets bevelen. In het gunstigste geval kon hij feitelijk zware druk uitoefenen. De contraterroristische aktiviteit van de groep-Verbelen geschiedde onder de verantwoordelijkheid van Jungclaus in samenwerking met enkele leden van de eigenlijke SD. Opereerden zij buiten het medeweten van Canaris ? Het is een feit dat deze laatste, evenals zijn voorganger Ehlers, de hem formeel ondergeschikte SD niet beheerste. Maar het is ondenkbaar dat bij het voorbereiden en organizeren van klopjachten, het aanhouden van verdachten enz. door de groep-Verbelen, de Sipo géén passieve medewerking zou verleend hebben.

5. JUNGCLAUS EN DE POLITIE VAN DE KOLLABORATIE.

In de verhouding tussen Jungclaus en de politie van de kollaboratie trad er gedurende de tweede ambtstermijn van Canaris te Brussel geen grondige wijziging in : de DeVlag-Wacht en de rexistische *Formation B* bleven Jungclaus ondergeschikt. Wel deden er zich twee nieuwigheden voor die de feitelijke politionele bevoegdheid van Himmlers politieke vertegenwoordiger in Brussel nog verstevigden.

De eerste nieuwigheid betreft de DeVlag ([416]). Na wekenlange besprekingen tussen vertegenwoordigers van het bezettingsbestuur, de Sipo-SD en de DeVlag ([417]) werd door Van de Wiele, begin mei 1944, het Veiligheidskorps opgericht met het (naar buiten toe erkende) doel de gezinnen van de Oostfrontstrijders en van de DeVlag-leden in geval van een geallieerde landing tegen hun politieke vijanden te beschermen. Het Veiligheidskorps, een soort militie, groepeerde, onder de rechtstreekse leiding van Verbelen, de kaderleden van de DeVlag en de leden van de Germaanse SS-Vlaanderen. Eind juli telde het ruim tweeduizend man ([418]). De Germaanse SS-Vlaanderen leverde de kaders, Jungclaus zorgde voor (verouderde) wapens. Het nodige geld kwam van Bergers *SS-Hauptamt* via het bureau van de *Germanische Leitstelle* te Brussel, waarvan Jungclaus de leider was ([419]). Deze laatste had het Veiligheidskorps zo sterk in handen dat hij eind juli Himmler

---

(416) Wat hier volgt is gesteund op de instruktie van het proces-DeVlag (Veiligheidskorps), krijgsraad Brussel, vonnis van 14 oktober 1947 (NCWO II, BMG/DJ, IV). Vgl. nog TB 30 (T-501, 106, 1153-54.)

(417) Of ook het VNV bij die besprekingen betrokken werd, is niet bekend. Het ligt echter voor de hand dat de *Militärverwaltung* ook met Elias en zijn raadgevers besprekingen met het oog op de veiligheid van de leden in geval van een geallieerde landing moet gevoerd hebben. Hoe, leert het thans beschikbare materiaal niet.

(418) Jungclaus aan Himmler, 29 juli 1944 (BAK, NS 19/1541).

(419) Vgl. de belangrijke verklaring van V.B., de financiële deskundige van de DeVlag, 12 juli 1946 : « Voor het Veiligheidskorps is er nooit een afzonderlijke post in het budget (van de DeVlag) voorzien geweest en evenmin gelden betaald door de DeVlag. Verbelen ontving voor het Veiligheidskorps fondsen vanwege de *Dienststelle Jungclaus*. Dat weet ik omdat hij het mij persoonlijk gezegd heeft en raad gevraagd heeft over de wijze waarop hij een budget moest indienen. Dat was in

durfde te schrijven, dat het op zijn initiatief was opgericht ([420]). De leden werden in het bezit gesteld van een legitimatiekaart die tevens als wapenvergunning dienst deed. Behalve de handtekening van Verbelen droeg zij ook die van een SD-ambtenaar in opdracht van de leider van de Sipo-SD in België en Noord-Frankrijk. Om die reden is het feitelijk onmogelijk een onderscheid te maken tussen het Veiligheidskorps orgaan van de DeVlag, van de Germaanse-SS Vlaanderen en (of) van de Sipo-SD. Het was dit alles tegelijk.

Men dient een scherp onderscheid te maken tussen het Veiligheidskorps in zijn geheel, dat b.v. aan klopjachten deelnam, en de vroegere stoottroep-Verbelen, samengesteld uit twaalf à vijftien leden van de Germaanse SS-Vlaanderen (hoofdzakelijk van de storm Brussel), die de vergeldingsmoorden pleegde. Die harde kern, beter gekend onder de benaming : DeVlag-Wacht bleef, ook na mei 1944, bestaan. Zij zette haar werk voort onder een andere étiquette, die namelijk van het Veiligheidskorps, waarvan zij echter slechts een klein deel vormde.

Met de tweede hier bedoelde nieuwigheid belanden wij bij Rex. Men zal zich herinneren ([421]) dat de Waalse kollaboratiebeweging over twee politionele formaties beschikte : 1) het *Département de Sécurité et d'Information* (DSI), samengesteld uit een centrale dienst te Brussel (de zogenaamde *Brigade Z*) en een aantal brigaden in enkele Waalse steden ; 2) de *Formation B* of *Etendard de protection Paul Colin,* de eigenlijke militie, sedert haar oprichting volledig afhankelijk van Jungclaus. Die verhouding bleef tijdens de tweede ambtsperiode van Canaris ongewijzigd. De enige door de bezetter erkende en gebruikte benaming was *Rexistisches Schutzkorps.*

Minder duidelijk was, schreven wij, de positie van het DSI ([422]). Sedert zijn oprichting in maart 1943 had het zijn draai in de samenwerking met de Duitse politie niet kunnen vinden. Het had nu eens de *Feldgendarmerie* en de *Geheime Feldpolizei,* dan eens de *Abwehr* en de Sipo-SD, al naar gelang de omstandigheden van tijd en plaats, diensten bewezen. Aan die versplintering van de politionele aktiviteit kwam er, na herhaalde en moeizame besprekingen tussen de Sipo-SD Brussel en Rex, pas begin mei 1944 een einde ([423]). Als professionelen voelden Canaris en zijn medewerkers te Brussel niet veel voor een samenwerking met rexistische amateurs. Er was druk van hogerhand nodig geweest, van Himmler zelf, van Kaltenbrunner, van

---

mei of juni 1944. V.B. verklaart verder dat toen hij op 1 augustus 1944 bij de *Germanische Leitstelle* te Brussel de gelden bestemd voor de uitgaven van de DeVlag in ontvangst ging nemen, hem een « afzonderlijke check » overhandigd werd, « met verzoek het bedrag aan Verbelen te overhandigen. Het bedroeg toen een som van 625.000 fr (maandelijks). »

(420) Jungclaus aan Himmler, 29 juli 1944 (BAK, NS 19/1541).

(421) Hiervóór, p. 83 e.v.

(422) Als vorige noot.

(423) Het volgende is ontleend aan een brief van Canaris aan zijn advokaat Maystadt van 10 juni 1947 en aan een niet gedateerde nota eveneens van Canaris gedurende de instruktie van zijn proces geredigeerd (EVD).

Berger om Canaris tot een akkoord te bewegen. Het bepaalde dat, mits financiële vergoeding ([424]), het DSI voortaan uitsluitend met de Sipo-SD in Wallonië zou samenwerken. Die samenwerking zou zich echter beperken tot het garen van inlichtingen en het aanhouden van verdachten indien deze op heterdaad betrapt werden ofwel de aanhouding in aanwezigheid van een Duits politieman geschiedde. De arrestanten moesten daarenboven binnen de 24 uren aan de Sipo overgeleverd worden. (Tot ergernis van Canaris en zijn rechtstreekse medewerkers, Straub b.v., bleven de gestelde voorwaarden dikwijls dode letter.) Over het akkoord van 2 mei verklaarde *SS-Hauptsturmführer* Moskopf, verbindingsofficier tussen de *Dienststelle* Jungclaus en de leiding van Rex, uiterst opgetogen : « De prestaties van het DSI zijn uitstekend. De SD ([425]) steunt thans in ruime mate materieel (met geld, wapens en munitie enz.) en moreel het DSI. De grootste dienst ons door Rex bewezen is het DSI ([426]). » Op die verklaring komen wij nog in een ander verband terug ([427]).

De inschakeling van het DSI in de Sipo-SD en de onderschikking van zijn chef Lambinon aan Canaris duurde slechts enkele weken. Eind juni, in omstandigheden waarover het bronnenmateriaal weinig leert, verloor Canaris zijn gezag over het DSI ten gunste van Jungclaus.

In het midden van 1944, nog vóór zijn benoeming tot HSSPF te Brussel, beschikt Jungclaus dus feitelijk, zonder daartoe formeel gemachtigd te zijn, over drie politieformaties van de kollaboratie : het Veiligheidskorps onder Verbelen, het *Rexistische Schutzkorps* onder Pévenasse en het DSI onder Lambinon.

§ 2. *Militärverwaltung* en Belgische justitie.

1. HET OKW-DEKREET VAN 4 APRIL 1944.

Zoals reeds in het vorige hoofdstuk uiteengezet was er op 22 januari 1944, na langdurige en moeizame besprekingen tussen het bezettingsbestuur

---

(424) 500.000 fr. per maand voor de wedden van het personeel en 300.000 fr. voor het vergoeden van tipgevers. Dit laatste bedrag was globaal te overhandigen aan Lambinon, leider van het DSI. Over de samenwerking DSI-Sipo-SD Brussel, vgl. nog hierachter, p. 125.

(425) Lees : de Sipo-SD Brussel.

(426) *Insgesamt halte er* [Moskopf] *die Arbeit des SI-Amtes für hervooragend... Der SD unterstütze jetzt das SI-Amt weitgehend materiell (geldlich, mit Waffen, Munition usw.) und moralisch. Das SI-Amt sei der wichtigste Dienst, den uns die Rexbewegung überhaupt leiste.* (Aantekening van *SS-Hauptsturmführer* Giesselmann, van het *Hauptamt SS-Gericht,* over een onderhoud met Moskopf in het hoofdkwartier van Himmler, 11 mei 1944. T-175, 131, 2657824.) Ook Reeder moet, hoogst waarschijnlijk via Canaris, van het mei-akkoord tussen de Sipo-SD en het DSI weet hebben gekregen. In zijn TB 28 over april 1944, afgesloten op 10 mei, noteert hij inderdaad : *Der Nachrichtendienst der Rex-Bewegung leistete der deutschen Exekutive wertvolle Hilfe.* (T-501, 106, 976.)

(427) Hierachter, p. 125.

en de Belgische justitie, een *modus vivendi* tot stand gekomen krachtens hetwelk de Duitse krijgsraden volstrekt afzijdig zouden blijven in strafzaken tegen Belgen beticht van verboden wapengebruik, op voorwaarde evenwel dat deze door de Belgische rijkswacht of politie waren aangehouden en de strafbare feiten de belangen van de bezettende overheid niet schaadden ([428]). Die regeling kwam hierop neer dat de Belgische justitie enkel bereid was in aktie te treden tegen delinkwenten die *niet* door vaderlandslievende motieven waren gedreven. Voor het vervolgen van aanslagen op kollaborateurs (terrorisme) mocht zij zich als onbevoegd beschouwen. (De vraag was, waar in de praktijk de grens tussen vulgair banditisme en politiek-terrorisme lag.)

Van in den beginne had Reeder gevreesd dat het *modus vivendi* geen lang leven zou beschoren blijven. Inderdaad bleef het amper twee en een halve maand toepasselijk. Een dekreet van het OKW van 4 april verklaarde de Duitse krijgsraden opnieuw uitsluitend bevoegd voor het vervolgen en berechten van personen beticht van verboden wapendracht en -gebruik ([429]). Welke invloeden zich op het hoogste Duitse militaire niveau hadden doen gelden om dit resultaat te bereiken, kon slechts gedeeltelijk achterhaald worden. Het valt niet te betwijfelen dat een man als Burckhardt, van september 1942 tot augustus 1943 *Chefrichter* (auditeur-generaal) onder von Falkenhausen, in de schoot van de juridische afdeling van het OKW tegen het *modus vivendi* van 22 januari 1944 heeft gestookt ([430]). Het zat hem dwars dat de bevoegdheid van de hem ondergeschikte militaire rechters in wapenkwesties zo drastisch beperkt werd ([431]). Het OKW steunde Burckhardt. Het stond op het standpunt dat in een bezet gebied onder *Militärverwaltung*, verboden wapenbezit en -gebruik, net zo goed als spionage en sabotage, uitsluitend onder de bevoegdheid van de krijgsraden vielen ([432]).

De manier waarop de Duitse bezettingsoverheid in België haar ommezwaai in de bestraffing van wapendelikten ten overstaan van de sekretaris-generaal van justitie meende te moeten rechtvaardigen, leert ook iets over de achtergrond van het OKW-dekreet van 4 april. Het *modus vivendi*, aldus Reeder in een schrijven aan de Foy van de volgende dag ([433]), bepaalde dat de Duitse krijgsraden niet meer zouden tussenkomen in gedingen tegen Belgen wegens verboden wapengebruik tenzij de belangen van het Rijk of van

(428) Hiervóór, p. 34-38.

(429) TB 28 (T-501, 106, 967).

(430) Pv. Reeder, 17 en 18 november 1949 (Proc. vF. 1690 en 1695).

(431) Als voorgaande noot en pv. Van Randenborgh, 7 september 1949 (Proc. vF. 1657). Van Randenborgh was hoofd van de *Gruppe Justiz* in de afdeling *Verwaltung*. Men mag aannemen dat het *modus vivendi* van 22 januari 1944 de goedkeuring van de Duitse militaire rechters in het ambtsgebied van von Falkenhausen niet wegdroeg. Tijdens een dienstbespreking te Brussel op 11 februari verklaarde een rechter, het uitgesloten te achten dat Belgische rechtbanken bevoegd zouden zijn voor het berechten van Belgen wegens verboden wapendracht. Schikarski, die als *Chefrichter* de bespreking leidde, reageerde niet (NCWO II, MGB/DJ, VII).

(432) TB 29 (T-501, 106, 1078).

(433) Reeder aan de Foy, 5 april 1944 (NCWO II, *An 40*, 101).

de bezettende macht in het gedrang kwamen. De recente ervaring heeft echter geleerd dat de uitzondering een algemene betekenis heeft gekregen. (Dat wil zeggen dat er steeds meer gewapende overvallen en aanslagen op Duitse militairen en op echte of vermeende kollaborateurs werden gepleegd.) De aangekondigde vijandelijke landing, aldus Reeder verder, dwingt tot een nieuwe beoordeling van de toestand. Men dient er immers rekening mee te houden « dat gewapende misdadigers, in geval van gevechtsakties, tot terreurdaden zullen overgaan ». Om die reden moet verboden wapendracht voortaan *a priori* als tegen de *Wehrmacht* gericht worden beschouwd en is de Belgische justitie niet langer tot berechting bevoegd.

Een tweede door Reeder aangevoerd argument is onthullend voor de toepassing van het *modus vivendi* door de Belgische magistratuur. De *Militärverwaltungschef* herinnerde de Foy er aan dat het bezettingsbestuur destijds waarborgen inzake de kontrole van die toepassing had verlangd. Om de Belgische justitie tegemoet te komen had het zelfs afstand gedaan van zijn oorspronkelijke eis, schriftelijke verslagen over de bestrijding van het banditisme te ontvangen en vrede genomen met de belofte van mondelinge informatie, van tijd tot tijd door de prokureurs des konings aan de referentenjustitie in de *Oberfeldkommandanturen* te verstrekken ([434]). Met spijt zei Reeder te moeten vaststellen dat die belofte een ijdel woord was gebleken. Het gaat thans zelfs zo ver dat de prokureurs in hun circulaires aan de gendarmerie voorschrijven, haar informatie betreffende gewelddaden niet meer aan de Duitse maar uitsluitend aan de Belgische diensten te sturen.

Het is duidelijk dat het hier niet om een konflikt tussen de Belgische justitie en het bezettingsbestuur ging maar om een tussen twee Duitse diensten : het OKW (alle wapendelikten vallen onder de bevoegdheid van de bezetter) en de *Militärverwaltung* (slechts de wapendelikten die de belangen van het Rijk en de bezettende macht in het gedrang brengen worden door deze laatste vervolgd). Voor Reeder kwam de nieuwe regeling als een zware klap aan vermits, in zijn optiek, het banditisme meestal niets anders was dan een vorm van politiek terrorisme. In zijn *Tätigkeitsberichte* aan het opperbevel van het landleger zal de vertwijfelde *Militärverwaltungschef* geen gelegenheid laten voorbijgaan om uitvoerig en in duidelijke bewoordingen de noodlottige gevolgen van het OKW-dekreet van 4 april te betreuren ([435]). Want niet alleen verklaarde de Belgische justitie zich onbevoegd in wapendelikten. Prompt verbood zij uitdrukkelijk, door circulaires van de drie prokureurs-generaal aan de prokureurs des konings (11 april), elke vorm van samenwerking van rijkswacht en politie met de bezetter in de bestrijding van het niet door vaderlandslievende motieven geinspireerde banditis-

(434) Hiervóór, p. 36.

(435) TB 28 (T-501, 106, 967 en 993-994), TB 29 (T-501, 106, 1046-1048 en 1077-1079), TB 30 (T-501, 106, 1142-1143). Op 2 mei 1944 reeds had Reeder zijn bezwaren in een speciaal verslag aan het OKW geformuleerd. Het stuk kon niet teruggevonden worden.

me ([436]). Om haar verbod kracht bij te zetten beschikte zij over een geducht middel : artikel 121bis van het strafwetboek dat het overleveren van landgenoten aan de vijand sanktioneert. Het onmiddellijke gevolg was een volledige passiviteit van de ordestrijdkrachten — en dat, beklemtoonde Reeder, aan de vooravond van ernstige militaire gebeurtenissen. Men stelle zich voor : in een bezet gebied, waar een deel van de vijandiggezinde bevolking reeds naar de wapens grijpt, kijkt de gendarme toe, 't geweer aan de voet, zonder dat hij ingrijpen mag of moet ! Reeder was er zich terdege van bewust dat dwangmaatregelen niet zouden baten maar integendeel de toestand hopeloos verscherpen. Men zal, betoogde hij, spoedig een uitweg moeten vinden. Intussen beleeft men de « groteske toestand » dat een bandiet zich op verboden wapenbezit « als op een vrijbrief kan beroepen om aan vervolging door de Belgische politie en justitie te ontsnappen ([437]) ». Reeder had er kunnen aan toevoegen dat de Duitse politie, bij gebrek aan personeel, feitelijk niet kon wat de Belgische niet meer mocht.

2. HET INCIDENT-MOSTAERT.

De toestand geschapen door het OKW-dekreet van 4 april 1944 leidde tot twee ernstige incidenten waarop wij hier nader moeten ingaan. Ze zijn inderdaad onthullend voor de verhouding, voorjaar 1944, tussen het zich zwak voelende bezettingsbestuur en de van haar aanzien en macht bewuste Belgische justitie, vertegenwoordigd door het hof van cassatie en geleid door de doortastende waarnemend prokureur-generaal bij dit hof, Raoul Hayoit de Termicourt ([438]).

Het eerste incident vond zijn oorsprong te Kortrijk waar prokureur des konings Mostaert zich op 16 mei onbevoegd verklaarde een aanhoudingsbevel uit te vaardigen tegen twee door gendarmes voorgeleide personen die zich aan een gewapende overval op een postkantoor te Moeskroen hadden schuldig gemaakt ([439]). Toen de argeloze magistraat zich naar de plaatselijke

(436) Over de politieke weerslag van die circulaires schreef Reeder bitter begin juli 1944 : *Die deutschfreundlichen Elementen sahen sich durch diese Anweisung in ihrer Haltung bestärkt, die Attentisten fanden ihren Hang zur Untätigkeit in aller Form sanktioniert, während die deutschfreundliche Kräfte gelähmt wurden und sich, so weit sie sich auch jetzt nicht entmüdigen liessen, auf eine heimliche Zusammenarbeit mit der deutschen Exekutive beschränken mussten.* (TB 30. T-501, 106, 1175.)

(437) TB 28 (T-501, 106, 967).

(438) Het verhaal van de twee incidenten zoals zij van Belgische zijde beleefd werden, berust op twee waardevolle dossiers waarvan ons machtiging tot inzage verleend werd door de h. Krings, prokureur-generaal bij het hof van cassatie te Brussel. De h. Krings vinde hier de uitdrukking van onze dank voor die uitzonderlijke toestemming. Naar de twee dossiers wordt als volgt verwezen : Hvc, Mostaert, en Hvc, Stévigny. Over de twee incidenten, zie nog C.L. LOUVEAUX, *La magistrature dans la tourmente des années 1940-1944,* in : *Revue de droit pénal et de criminologie,* juli 1981, p. 651-652 en 659.

(439) De Duitse visie in Reeders TB 29 over mei 1944 (T-501, 106, 1077-1078). Vgl. nog CHARLES en DASNOY, *Les dossiers secrets de la police allemande,* II, 1942-1944, p. 143.

Kommandantur begaf om uitleg te verschaffen, werd hij prompt aangehouden en naar de gevangenis te Gent overgebracht. De volgende dag reeds nam de Foy, sekretaris-generaal van justitie, kontakt op met de bevoegde Duitse ambtenaar, *Militärverwaltungsoberrat* Harz, van de groep *Justiz* in het bezettingsbestuur onder Reeder. Hij waarschuwde dat de aanhouding van Mostaert als een incident *d'une extrême gravité* diende te worden beschouwd ([440]). Door de Foy nog dezelfde dag geïnformeerd deed Hayoit onmiddellijk het nodige om het hoogste rechtskollege van het land de gelegenheid te bieden demonstratief zijn stem te laten horen ([441]). Reeds op 19 mei (vroeger kon het niet) kwam het hof in algemene vergadering in raadkamer bijeen ([442]). In zijn uiteenzetting van de feiten betoogde Hayoit, dat Mostaert slechts ter uitvoering van de hem verstrekte instrukties had gehandeld en de tegen hem getroffen maatregel « absoluut onverdedigbaar » was. Blijft de Kortrijkse magistraat aangehouden, waarschuwde hij, dan is het gedaan met de waardigheid, het gezag en de onafhankelijkheid van het gerecht. *Partant,* besloot hij radikaal, *je ne puis que conclure à la suspension des séances de la Cour, gardienne de cette dignité, de cette autorité et de cette indépendance.*

De bezettende overheid moet onmiddellijk begrepen hebben dat een open breuk met het hof van cassatie en meteen met de Belgische magistratuur in haar geheel dreigde. Om de gevaarlijke krachtproef te vermijden nam zij het initiatief tot het zoeken naar een oplossing. Namens het bezettingsbestuur nodigde Freedrich, *Militärverwaltungsvizechef,* onverwijld de Foy, Jamar, eerste voorzitter van het hof van cassatie, en Hayoit tot een bespreking uit. Die had plaats op 20 mei, 's voormiddags ([443]). Inleidend zei Freedrich dat de *Militärverwaltung* er niet in geslaagd was het OKW-dekreet van 4 april te doen intrekken. Aan de Belgische autoriteiten nu, ging hij verder, in het raam van dit dekreet een « aanvaardbare oplossing » voor te stellen. Onmiddellijk daarop zou de invrijheidstelling van Mostaert volgen. Nadat de Foy en Jamar het voor Mostaert hadden opgenomen kwam Hayoit aan het woord. De magistratuur, betoogde hij, draagt geen verantwoordelijkheid voor de gevolgen van het OKW-dekreet van 4 april. De beteugeling van het banditisme is een zaak, de opsluiting van prokureur Mostaert een andere ([444]).

---

(440) de Foy aan Hayoit, 17 mei 1944 (Hvc, Mostaert).

(441) Aantekening van Hayoit over een onderhoud met de Foy op 17 mei en brief van Hayoit aan de Foy van dezelfde datum (als vorige noot).

(442) *Audience de la Cour de Cassation en Chambre du Conseil,* 19 mei 1944 (als vorige noot). Nog vóór de zitting van het hof voerde de Foy een bespreking met Harz en diens medewerker Geller in de groep *Justiz* van het bezettingsbestuur. Aan de twee Duitsers verklaarde de Foy, niet zonder duidelijke bijbedoeling, dat hij het hof van cassatie geïnformeerd had. Harz en Geller hadden, volgens de sekretaris-generaal van Justitie, de waarschuwing begrepen (de Foy aan Hayoit, 19 mei 1944 ; als vorige noot).

(443) Verslag in Hvc, Mostaert. Aan de bespreking namen van Duitse zijde ook Harz en Apetz deel. Deze laatste was leider van de groep *Polizei* in het bezettingsbestuur.

(444) Het is duidelijk dat Hayoit de term banditisme niet bezigde in de betekenis door de bezetter er steeds aan gegeven (een gewelddadige verzetsaktiviteit) maar dat hij enkel het gemeenrechtelijke, *niet* politiek geïnspireerde banditisme bedoelde. Aldus

Het geval persoonlijk naar zich toetrekkend zei hij : Mostaert heeft « in volledige overeenstemming met mij » gehandeld. Van de twee dingen één : ofwel zijn mijn instrukties gegrond en dan is er geen reden tot detentie van de prokureur ; ofwel zijn ze voor het bezettingsbestuur onaanvaardbaar en dan moet de sanktie mij treffen. *Mais il est impossible que la magistrature exerce sa mission avec l'autorité et la dignité que celle-ci requiert impérieusement, si un magistrat, qui n'a fait qu'exécuter les instructions formelles de ses chefs, est pour ce motif arrêté par l'occupant.*

Na deze indrukwekkende tussenkomst gaf Freedrich toe dat het geval Mostaert een « speciaal geval » was en dat de Kortrijkse magistraat inderdaad overeenkomstig zijn instrukties had gehandeld. Hij herhaalde dat het bezettingsbestuur van de Belgische overheid een « aanvaardbaar voorstel » verwachtte. Er volgde nog een verklaring van de Foy (van Belgische magistraten mag niet verwacht worden dat zij patriotten aan het gerecht van de bezetter uitleveren) en een bedekte waarschuwing van eerste voorzitter Jamar waarbij deze kortweg besloot met de mededeling : over twee dagen komt het hof van cassatie nog eens in vergadering bijeen. *Pareille réunion... n'a point le caractère d'une démonstration,* voegde hij er niet zonder enige ironie aan toe.

Voor Reeder was de zin van die waarschuwing voldoende duidelijk. Zoals voorzien vergaderde het hof op 22 mei voor de tweede maal in raadkamer om te beraadslagen over het geval Mostaert ([445]). Jamar vatte eerst het onderhoud van twee dagen voordien met Freedrich samen. Nog tijdens de daaropvolgende bespreking ontving Hayoit van de Foy het bericht dat Reeder de invrijheidstelling van Mostaert bevolen had. Wat was er gebeurd ? de Foy had van Harz telefonisch vernomen dat de *Militärverwaltungschef* er akte van nam dat hij (de Foy) niet in staat was nieuwe voorstellen betreffende de repressie van het banditisme te doen en dat « bijgevolg een langere opsluiting van de prokureur des konings te Kortrijk niet geboden was ([446]) ».

Mostaert kwam dus vrij (22 mei, even vóór de middag) zonder dat de vertegenwoordigers van de Belgische justitie, Hayoit de Termicourt vooraan, enige toegeving hadden gedaan. Zaak was het nu voor de *Militärverwaltung* de herhaling van dergelijke incidenten te voorkomen. Daags na de invrijheidstelling van Mostaert ondertekende von Falkenhausen een verordening, enkel in België toepasselijk, « ter beveiliging van het openbare en het ekono-

---

volgde hij slechts het voorbeeld van de sekretarissen-generaal in hun oproep van 10 december 1943 (hiervóór, p. 31) en van de sekretaris-generaal van justitie in zijn dienstbrief van 22 januari 1944 aan de drie prokureurs-generaal (hiervóór, p. 36).

(445) *Assemblée générale de la Cour de Cassation en Chambre de Conseil,* 22 mei 1944, 9 u. (Hvc, Mostaert).

(446) Vgl. de Foy aan Hayoit, 22 mei 1944 over de recentste telefonische mededeling van Harz : *M. le Conseiller général Harz, mandaté par... Reeder, m'a donné acte de ce que je ne pouvais lui apporter des propositions nouvelles en matière de répression du banditisme et qu'en conséquence le maintien de la détention de M. le Procureur du Roi à Courtrai ne s'imposait plus.* (Als vorige noot.)

mische leven ». Zij breidde het bestaande stakingsverbod in de privé-sektor tot de openbare sektor uit en stelde tevens zware straffen in het vooruitzicht wegens het overtreden van de algemene gehoorzaamheidsplicht ten opzichte van de Duitse verordeningen ([447]).

3. HET INCIDENT-STEVIGNY.

Het valt niet te betwijfelen dat het bezettingsbestuur terugdeinsde voor de gevolgen van de getroffen noodmaatregel. Toepassing werd inderdaad slechts overwogen indien het gewenste resultaat « zonder ernstige krisissen voor het openbare leven » kon worden bereikt. Uitsluitend in opdracht van de *Militärverwaltungschef* zelf was strafvervolging van weerspannige burgers toegelaten. Van een delegatie van bevoegdheid aan de *Oberfeld-* en *Feldkommandanten* was er geen sprake ([448]).

De *Militärverwaltung* kon niet vermoeden dat zij spoedig opnieuw in moeilijkheden met de Belgische justitie zou verwikkeld geraken. Op 24 mei (de noodverordening van von Falkenhausen was toen nog niet eens verschenen), lokte het optreden van een magistraat een tweede ernstig incident uit.

Die dag, omstreeks zeven uur, arresteerden twee *Feldgendarmen,* bijgestaan door twee Belgische *Hilfsgendarmen,* drie jongelieden te Denderleeuw en sloten ze voorlopig op, voor rekening van de bezetter, in het dienstgebouw van de plaatselijke rijkswacht. In de loop van de namiddag kwam Stévigny, waarnemend onderzoeksrechter in de rechtbank van eerste aanleg te Oudenaarde, voor dienstzaken eveneens te Denderleeuw. Overtuigd dat de drie jongelieden « werkweigeraars » ([449]) waren, deed hij ze op eigen verantwoordelijkheid in vrijheid stellen. De Belgische overheid, zo meende hij, was niet bevoegd voor de toepassing van de Duitse verordening op de verplichte tewerkstelling ([450]).

---

(447) TB 29 (T-501, 106, 1073-1074). De verordening verscheen onder de titel : *Verordnung zur Sicherung des öffentlichen und wirtschaftlichen Lebens.* Tekst in *Verordnungsblatt* van 25 mei, p. 1517-1519 en in de kranten van de 26e met een ambtelijke kommentaar, b.v. in de *Brüsseler Zeitung : Notstände verlangen Notmassnahmen.* Vgl. M. VAN DEN WIJNGAERT, *Het beleid van het Comité van de Secretarissen-generaal tijdens de Duitse bezetting 1940-1944,* Brussel, 1975, p. 292-293.

(448) Over het incident-Mostaert en het verband met de verordening van 23 mei 1944, vgl. TB 29 (T-501, 106, 1077-1078).

(449) Jongelieden die zich aan de verplichte tewerkstelling in Duitsland onttrekken.

(450) Het verhaal van het incident (Belgische versie) in Hvc, Stévigny : verslag van de kommandant van de rijkswachtbrigade Denderleeuw aan de kommandant van het rijkswachtdistrikt Aalst, 27 mei 1944 ; verslag van Stévigny zelf aan de prokureur des konings te Oudenaarde, 6 juni 1944 ; verslag van de prokureur aan *Militärverwaltungsrat* Müller, *Oberfeldkommandantur* Gent, referaat *Justiz,* 23 juni 1944. De Duitse versie vindt men in de *Meldungen aus Belgien und Nordfrankreich* van de Sipo-SD te Brussel aan het RSHA te Berlijn, 13/44, 1 juli 1944, p. 43-45 (NCWO II en BAK, R70, *Belgien*) en in Reeders TB 30 over juni 1944 (T-501, 106, 1174-1175).

Merkwaardig genoeg : er verliepen ruim drie weken eer de bezetter ingreep. (Waarschijnlijk werd hij niet vroeger geïnformeerd.) Pas op 17 juni kwamen twee *Feldgendarmen* Stévigny uit het gerechtsgebouw te Oudenaarde weghalen. Zij brachten hem over naar de *Oberfeldkommandantur* te Gent, waar hij onder aanhoudingsmandaat geplaatst werd wegens opzettelijke vrijlating van gevangenen die onder Duits toezicht stonden, een daad waartoe hij, volgens de bezetter, onbevoegd was ([451]).

Ongeveer hetzelfde scenario als na de aanhouding van prokureur Mostaert ontwikkelde zich toen in een wat trager tempo evenwel en met nog dit verschil, dat de bedreiging met een algemene vergadering van het hof van cassatie dit keer nagenoeg volledig uitbleef. Opnieuw was Hayoit de Termicourt de drijvende kracht. Op 19 juni door de waarnemend prokureur-generaal bij het hof van beroep te Gent ambtelijk geïnformeerd, trad hij onmiddellijk in aktie. Nog dezelfde dag alarmeerde hij het hof van cassatie (het bleef daarbij) en nam hij kontakt op met de Foy. Stévigny, stelde hij, is zijn bevoegdheid niet te buiten gegaan. Hij heeft slechts de geldende instrukties toegepast ([452]). Maar het zou nog tot 30 juni duren eer Hayoit naar buiten optrad ten gunste van de aangehouden magistraat.

Beschouwen wij intussen de Duitse reaktie op het incident. Volgens de redakteur van de Sipo-SD *Meldungen* uit Brussel zou Reeder overwogen hebben door te tasten en de noodverordening van 23 mei voor de eerste maal toe te passen. Een strenge bestraffing van de ijverige magistraat zou als afschrikwekkend voorbeeld werken en paal en perk stellen aan de sabotage van de Duitse verordeningen. Op dit punt was de redakteur goed ingelicht ([453]). Hij sloeg de bal totaal mis toen hij beweerde dat het geval-Stévigny in Belgische gerechtelijke kringen geen grote indruk had verwekt omdat het toch bekend was dat Stévigny, met het oog op een benoeming in de magistratuur, zich tijdens de eerste jaren van de bezetting tot « talrijke invloedrijke VNV-persoonlijkheden, o.m. de toenmalige leider Staf De Clercq, had gewend », maar dat hij na zijn benoeming geleidelijk afstand van het VNV had geno-

(451) De prokureur des konings te Oudenaarde aan de waarnemend prokureur-generaal bij het hof van beroep te Gent, 17 juni 1944. *Anklageverfügung* (schriftelijke vordering tot vervolging), niet gedateerd, en schrijven van de waarnemend prokureur-generaal Gent aan Hayoit de Termicourt, 21 juni 1944 (Hvc, Stévigny).

(452) Aantekening van Hayoit, niet gedateerd (19 juni 1944) (als vorige noot).

(453) *Meldungen*, 13/44, 1 juli 1944, p. 43-45 (NCWO II en BAK, R70 *Belgien*). Dat de Sipo-SD op dit punt inderdaad goed ingelicht was blijkt uit een niet gedateerde nota van A. Van Houwe, substituut-prokureur-generaal te Gent, bestemd voor Hayoit. De substituut maakte gewag van een onderhoud met Müller te Gent (zie noot 450). Op de vraag van Van Houwe of het incident met Stévigny noodzakelijk tot een proces zou leiden, antwoordde Müller : *Les poursuites ont été ordonnées par le Militärbefehlshaber*. Vgl. nog het schrijven van de prokureur des konings te Oudenaarde aan Hayoit van 6 juli 1944. Stévigny verschijnt de 13de voor het *Kriegsgericht* te Gent, meldde hij. Uit de ontwikkeling van de feiten, ging hij verder, blijkt *que l'autorité allemande est décidée à provoquer la condamnation du (cas Stévigny) et, par voie de conséquence jurisprudentielle, celle de tout magistrat belge qui, à l'avenir, agirait comme l'a fait M. Stévigny* (Hvc, Stévigny).

men. Het incident te Denderleeuw had hij uitgelokt « om zich ten opzichte van het oude Belgische regime te rehabiliteren ([454]) ».

Zware dubbele vergissing van de redakteur van de *Meldungen*. 1) Waarheidshalve dient te woorden opgemerkt dat de eerste benoeming van Stévigny in de magistratuur (plaatsvervangend substituut van de prokureur des konings te Kortrijk), reeds van 1 maart 1940 dateert ([455]) en dat hij tijdens de bezetting door het VNV diep gewantrouwd werd ([456]). 2) Het incident met Stévigny vond wel degelijk een grote weerklank bij de hoogste gezagdragers van de Belgische justitie. Dat brengt ons terug tot de aktie van Hayoit. Op 30 juni overhandigde hij, samen met Jamar, een uitvoerig schriftelijk protest tegen de vervolging van Stévigny. Het stuk eindigde, helemaal in de stijl van de gezaghebbende magistraat, met een niet mis te verstane waarschuwing : *Frapper d'une sanction pour pareil acte de ses fonctions M. le Juge d'instruction Stévigny serait rendre impossible l'exercice de la justice belge* ([457]).

Het protest vond spoedig weerklank. Eer een week verlopen was stonden Harz en Geller, namens het bezettingsbestuur, de Foy, Jamar en Hayoit te woord ([458]). Tegen de argumentering van de bezetter : Stévigny over-

---

(454) *Ueber Stévigny ist bekannt, dass er in den ersten Jahren der deutschen Besatzung versuchte, in enge Beziehungen zum VNV zu kommen, um durch dessen Einfluss zum Richter ernannt zu werden. Diesbezüglich wandte zich St. an zahlreiche massgebliche Personen des VNV, u.a. auch an den damaligen Leiter Staf de Clercq. Nach seiner Ernennung zum Richter schwenkte St. allmählich von VNV ab und näherte sich den anglophilen Kreisen. Den Zwischenfall in Denderleeuw hat sich St. nach Ansicht der Juristen in Genter Justizpalast deshalb hervorgerufen, um sich dem alten belgischen Regime gegenüber zu rehabilitieren und wieder als guter belgischer Patriot zu gelten.* (*Meldungen,* als vorige noot, p. 44.)

(455) Brief van eerste advokaat-generaal em. Stévigny aan de schrijver, 30 april 1983.

(456) Het is bekend dat het VNV het personeelsbeleid van Schuind, sekretaris-generaal van Justitie van april 1941 tot september 1943, fel hekelde omdat hij de VNV'ers stelselmatig passeerde. In een uitvoerig streng vertrouwelijk verslag van 20 december 1942, geredigeerd door een juridisch deskundig VNV'er, over het « anti-Vlaamse en duitsvijandige » personeelsbeleid van Schuind en bestemd voor de leiding van het VNV, wordt Stévigny negatief beoordeeld : « De h. Stévigny behoort tot een fransgezinde en duitsvijandige familie. Tijdens de crisis van mei-juni 1942 deed hij zich opmerken door zijn luidruchtige duitsvijandige houding. » Volgens de auteur van het verslag moest de benoeming van Stévigny tot substituut van de prokureur des konings te Kortrijk (9 september 1941) als « positief slecht » worden beschouwd omdat die magistraat tot de kategorie behoort van degenen die « uitgesproken vijandig staan tegenover elke nieuwe orde ». (*De benoemingen in het gerecht onder het beleid van de heer Schuind,* 17 getikte pagina's, hier p. 5 en 10. De h. Stévigny bezorgde ons een fotokopie van het verslag, waarvoor wij hem hier onze dank betuigen.) In de na-oorlogse repressie verwierf de h. Stévigny de stevige faam van een streng krijgsauditeur. In processen tegen vooraanstaande kollaborateurs zetelde hij als orgaan van het openbaar ministerie, « wat ik zeker niet zou gedaan hebben indien ik niet vast in mijn schoenen stond », schreef hij ons 30 april 1983.

(457) *Protestation en raison des poursuites exercées contre M. le Juge d'instruction Stévigny, remise à l'autorité allemande par MM. Jamar et R. Hayoit de Termicourt le 30 juin 1944* (Hvc, Stévigny). Volgens de *Meldungen* van de Sipo-SD te Brussel deed Hayoit zijn advies (*Lehrmeinung*) in de wandelgangen van het justitiepaleis te Gent verspreiden. (*Meldungen,* 13/44, 1 juli 1944, p. 44. NCWO II en BAK, R70 *Belgien.*)

(458) Aantekening Hayoit, 5 juli 1944 (Hvc, Stévigny).

schreed zijn bevoegdheid te Denderleeuw want het ging om Duitse gevangenen (bedoeld worden door de bezetter aangehouden personen), ontwikkelde Hayoit nog eens de zijne. Even dreigend als in zijn geschreven protest klonk zijn waarschuwing : *L'administration d'occupation doit songer aux conséquences qu'auraient pour la magistrature belge le maintien en détention et la condamnation de M. Stévigny.* Op het verzoek van Jamar (geen vervolging want Stévigny handelde te goeder trouw) en van de Foy (voorlopige invrijheidstelling) antwoordden de twee Duitse militaire ambtenaren dat de beslissing niet van hen afhing maar van het *Kriegsgericht* te Gent — wat voor Hayoit aanleiding was nog eens te waarschuwen *qu'il s'agit d'un incident dont les conséquences peuvent être graves* ([459]). Het is uiterst merkwaardig dat de ambtshalve goed ingelichte Reeder in zijn *Tätigkeitsbericht* aan het opperbevel van het landleger de beroering die voor de tweede maal aan de top van de Belgische justitie ontstaan was, nagenoeg verzweeg ([460]).

Vermits de bespreking te Brussel tot geen positief resultaat had geleid en een proces tegen Stévigny onvermijdelijk leek, besloten de hoogste vertegenwoordigers van de Belgische justitie onmiddellijk tot een tamelijk ongewone stap : zij wendden zich rechtstreeks tot generaal Bruns, *Oberfeldkommandant* te Gent, die als *Gerichtsherr* bevoegd was een reeds aangespannen proces in zijn ressort, West- en Oost-Vlaanderen, te seponeren. Bijgestaan door zijn *Verwaltungschef* von Werder ontving Bruns op 8 juli, in zijn bureau te Gent, Jamar, Hayoit en De Bie (deze laatste waarnemend prokureur-generaal bij het hof van beroep te Gent). De moeizame bespreking duurde van 10 tot 12 u. 35 ([461]). Onmiddellijk pakte Bruns met een kompromisvoorstel uit : geen proces en onmiddellijke invrijheidstelling van Stévigny op voorwaarde dat de Belgische overheid de waarborg verstrekt dat voortaan haar politie en rijkswacht niet meer ingrijpen voor in de invrijheidstelling van personen die voor rekening van de bezettende macht werden aangehouden ([462]). Het is onduldbaar, aldus Bruns, dat ondergeschikte Belgische diensten de motivering van door de bezetter bevolen aanhoudingen betwisten ([463]). Het baatte niet dat Hayoit krachtig zijn totaal tegenovergesteld standpunt verdedigde. De *Oberfeldkommandant,* in de diskussie gesteund door zijn *Verwaltungschef* von Werder, bleef hardnekkig op zijn stuk ([464]).

---

(459) Uitvoerige aantekening van Hayoit, 8 juli 1944 (Hvc, Stévigny).

(460) *Die Sache wird voraussichtlich keine besonderen Rückwirkungen auf die belgische Justiz haben.* Reeder schreef dat in zijn TB over juni dat hij pas op 10 juli afgesloot (T-501, 106, 1076).

(461) Als noot 459.

(462) Volgens de Sipo-SD Brussel ging het om een kompromisvoorstel van de Belgische magistraten (*Meldungen,* 16/44, 15 augustus 1944, p. 39-41. BAK, R70 *Belgien*). Wij achten de aantekening van een rechtstreekse getuige als Hayoit (zie vorige noot) geloofwaardiger dan de *Meldungen* van de Sipo-SD Brussel.

(463) Op een bepaald ogenblik stelde Bruns kategorisch (volgens de aantekening van Hayoit) : *L'incompétence des autorités belges dérive du principe que ces autorités n'ont pas à intervenir dans des arrestations faites par l'occupant pour le compte de celui-ci.* (Hvc, Stévigny).

(464) In zijn aantekening van 8 juli 1944 noteert Hayoit : *Le Général* [Bruns] *s'est montré un militaire, mais courtois. Toutefois, à plusieurs reprises, il a été interrompu par M. von Werder, qui, à voix basse, lui donnait sinon des consignes du moins apparemment de fermes suggestions.* (Als vorige noot.)

Het voorgestelde kompromis was te nemen of te laten. In deze omstandigheden bleef er de Belgische magistraten, wensten zij een proces tegen Stévigny te voorkomen, geen andere uitweg dan het Duitse kompromis te aanvaarden. Bruns en von Werder verwachtten dus van de Foy dat hij de prokureurs-generaal in die zin zou onderrichten ([465]).

Toen het voor de *Oberfeldkommandant* duidelijk geworden was dat de Belgen bereid waren over de brug te komen belde hij Reeder op. De *Militärverwaltungschef* betuigde zijn instemming met de oplossing van het gevaarvolle geschil ([466]). In een circulaire van 10 juli bracht de waarnemend prokureur-generaal te Gent de prokureurs des konings in zijn ambtsgebied op de hoogte van het Duitse standpunt : Belgische onderdanen die door Duitse bezettingsdiensten voorlopig aan Belgische executieve diensten (rechtbanken, rijkswacht, politie, gevangenissen) tot bewaring worden toevertrouwd, blijven onder die Duitse diensten ressorteren. Daarop werd de zaak geseponeerd. Op 11 juli mocht Stévigny de gevangenis verlaten op voorwaarde evenwel dat de sekretaris-generaal van justitie aan de prokureurs-generaal te Brussel en te Luik gelijkaardige onderrichtingen stuurde als de prokureur-generaal te Gent aan zijn ondergeschikte prokureurs reeds had verstrekt. Maar de Foy bleef doof. Pas op 27 juli gaf hij teken van leven (de *Militärverwaltung* was intussen door een *Zivilverwaltung* vervangen) : reeds een week voordien waren de verlangde instrukties verstrekt, beweerde hij. De bevoegde Duitse ambtenaar reageerde achterdochtig : stuur mij ter kennisgeving een eksemplaar van uw circulaire. Uit een nader onderzoek bleek toen dat de Foy de bezetter om de tuin had geleid : de instrukties dateerden niet van de 20ste, maar pas van de 27ste — en daarenboven had hij ze geantedateerd. Kommentaar van de redakteur van de *Meldungen* : het zoveelste bewijs dat de Foy « onbetrouwbaar » is ([467]).

De toegevendheid waarvan het bezettingsbestuur telkens blijk had gegeven bij het wegwerken van het incident-Mostaert en het incident-Stévigny bewijst dat het, bewust van zijn zwakheid en van het aanzien van de Belgische justitie belichaamd door het hof van cassatie, de toestand niet op de spits wenste te drijven uit vrees voor een gerechtelijke krisis. Dat ook de Belgische justitie in het geval Stévigny een toegeving heeft gedaan, die impliciet het optreden van de magistraat te Denderleeuw afkeurde, is begrijpelijk : waar het er voor de Foy, Jamar en Hayoit in juli 1944 op aankwam was Stévigny aan het *Kriegsgericht* te onttrekken en zijn invrijheidstelling te bekomen. De vrees in het Duitse kamp verklaart waarom de noodverordening

(465) De *Oberfeldkommandant* Gent aan de prokureur-generaal bij het hof van beroep te Gent, 8 juli 1944 (Hvc, Stévigny).

(466) *Meldungen*, 16/44, 15 augustus 1944, p. 39-41 (BAK, R70, *Belgien*). Men kan zich ook afvragen of Bruns zijn kompromisvoorstel niet gedaan had in opdracht van Reeder.

(467) Als vorige noot.

van 23 mei « ter beveiliging van het openbare en ekonomische leven » dode letter bleef.

Over haar doeltreffendheid, ook buiten de gerechtelijke sfeer, koesterde Reeder overigens niet de geringste illuzie. Nuchter, onverschrokken zelfs, meldt hij begin juni aan het opperbevel van het landleger, dat zolang Duitsland geen duidelijk afgetekend militair sukses behaalt er in het bezette gebied niets wezenlijk zal veranderen. Zelfs een bedreiging met de zwaarste straffen schrikt niet meer af. Integendeel, men wenst ze, nu het voor de meerderheid van de bevolking « schier onomstootbaar » vaststaat dat Duitsland spoedig de oorlog verliest. Velen die tot dusver tot samenwerking bereid waren trachten hun verleden te neutralizeren door een « nationalistische verdienste ». Zij hopen na de bevrijding voor de Belgische krijgsraden te kunnen uitpakken met een Duitse veroordeling als het beste bewijs van hun onberispelijke gezindheid ([468]).

Over de schadelijke gevolgen van het OKW-dekreet van 4 april hield hij niet op te jammeren. Men krijgt de indruk, schrijft hij, dat rijkswacht en politie opzettelijk de ogen sluiten voor het banditisme om elk treffen met de daders uit de weg te gaan. Maar, voegde hij er onmiddellijk aan toe, men grijpe daarom niet naar dwangmaatregelen. Hier kon hij zich op een dringende waarschuwing van Romsée, de nieuwe-ordegezinde sekretaris-generaal van binnenlandse zaken, beroepen : het opeisen van rijkswacht en politie zou niets meer dan « een slag in het water » betekenen. Want wordt de bezetter niet meer gevreesd, blijvend is de angst voor de bestraffing, na de bevrijding, op basis van art. 121bis van het strafwetboek betreffende het verklikken van landgenoten aan de vijand ([469]). Een paar weken na de geallieerde landing van 6 juni in Normandië karakterizeerde Reeder de toestand als des te meer « betreurenswaardig en tragisch » daar het wegvallen van de Belgische justitie en politie in de strijd tegen het banditisme niet kon gekompenseerd worden door de inzet van de Duitse politie die numeriek te zwak was en niet eens over de nodige brandstof beschikte ([470]). In juli kon hij nochtans op goed nieuws hopen. Van Kaltenbrunner, de chef van het *Reichssicherheitshauptamt,* om wiens steun hij had verzocht ([471]), vernam Reeder dat Hitler bereid was het OKW-bevel van 4 april in te trekken. Te laat, zuchtte hij ontmoedigd, er werd reeds té veel tijd verloren. De schade is onherstelbaar ([472]).

---

(468) *Aber auch schwere Strafdrohungen werden eine grundsätzliche Sinnesänderung solange nicht bewirken können, als nicht durch einen klaren militärischen Erfolg der deutschen Waffen der hierzulande beinahe unumstössliche Glaube an eine baldige Niederlage Deutschlands erschüttert wird. Selbst hohe Freiheitsstrafen schrecken nicht mehr. Viele wünschen Sie sich sogar offensichtlich herbei, da sie nach kurzer Haftdauer ihre siegreiche Befreiung erhoffen und dann in der kriegsgerichtlichen Verurteilung die bestmögliche Rechtfertigung ihrer untadeligen Gesinnung und einen Freibrief gegenüber jeder Kollaborationsanklage erblicken.* Bovenstaande passus is ontleend aan de door Reeder zelf geredigeerde inleiding tot zijn TB 29 over mei 1944 (T-501, 106, 1047-1048).

(469) TB 29 (T-501, 106, 1078-1079).

(470) TB 30 (T-501, 106, 1144).

(471) Het schrijven van Reeder aan Kaltenbrunner niet teruggevonden.

(472) TB 30 (T-501, 106, 1175).

§ 3. Himmlers mondelinge instruktie betreffende de contraterreur van 2 juni 1944.

1. ACHTERGROND. DE TOESTAND IN APRIL-MEI 1944.

Op 2 juni 1944 trof Himmler in zijn *Feldkommandostelle* de beslissing dat in België « de contraterreur met alle mogelijke middelen » moest gesteund worden. De 20ste ontving Jungclaus, zijn politiek vertegenwoordiger te Brussel, het bezoek van een speciaal afgevaardigde van de *Reichsführer-SS*, die hem mondeling, in het grootste geheim, kwam informeren.

Over de voorgeschiedenis van Himmlers instruktie is men tamelijk goed ingelicht. Het loont de moeite er nader op in te gaan. Hier wordt de geschiedschrijver de uitzonderlijke gelegenheid geboden het ontstaan van een uiterst belangrijke beslissing van Himmler gedetailleerd na te trekken. Men ziet hem en zijn diensten aan het werk in het ondergraven van het gevestigde bezettingsbestuur (en zelfs van de eigen Sipo-SD) ten einde Jungclaus, nog vóór diens formele benoeming tot HSSPF, *de facto* politionele bevoegdheid toe te kennen.

Als achtergrond vermelden wij eerst enkele typische feiten uit de onmiddellijk voorafgaande periode. Vergeleken met de eerste drie maanden van het jaar was de toestand in bezet België van april tot begin juni er niet op verbeterd. Voor de bezetter en de kollaborateur was het gevoel van machteloosheid en onveiligheid nog toegenomen zonder evenwel de intensiteit te bereiken eigen aan de weken na de geallieerde landing van 6 juni.

In de kranten van 8 april verscheen in grote opmaak een ambtelijk bericht over de jongste suksessen van de Duitse politie ([473]). Het was bedoeld als een waarschuwing « voor hen die nog ongestraft de bevolking door moord, roof of afpersing denken te kunnen terrorizeren ». De waarschuwing bleek totaal ondoeltreffend. Men herinnere zich Reeders weeklagen over de schadelijke gevolgen van het OKW-dekreet van 4 april ([474]). Alle communiqué's over suksessen ten spijt, besefte Reeder dat de Duitse ordestrijdkrachten sedert lang niet in staat waren om met enige kans op sukses het banditisme en het politieke terrorisme te bestrijden. Hij wist (en in zijn ambtelijke verslagen aan de opperste legerleiding verzweeg hij het niet) dat de suksessen van de Duitse politie gedeeltelijk het gevolg waren van het ordewoord van bepaalde verzetsorganizaties aan hun leden, zich niet té vroeg bloot te stellen

(473) *Grosse Erfolge der deutschen Polizei. Nachhaltige Bekämpfung des Terrors in Belgien. In knapper Jahresfrist 4.700 Kommunisten, Terroristen und Banditen festgenommen. Zahlreiche geplante Morde und Ueberfälle wurden verhindert. Die meisten Verbrecherbanden sind Organisationen Moskaus.* (*Brüsseler Zeitung*, 8 april 1944.)

(474) Hiervóór, p. 109.

en te wachten op de geallieerde landing alvorens toe te slaan ([475]). In werkelijkheid had het bezettingsbestuur de loftrompet over de Duitse politie gestoken om de kollaborateurs moreel te steunen ([476]). In zijn *Tätigkeitsbericht* over april stelt Reeder vast dat « de misdadigers steeds gewelddadiger metoden aanwenden en tegenover de bevolking onmiddellijk van hun wapens gebruik maken ([477]) ». Op 6 april, vijf dagen na het défilé van de *SS-Sturmbrigade* Wallonien te Charleroi en te Brussel, vermoordden partizanen een Tcherkassy-verlofganger en zijn vader in de ouderlijke woning te Hallenbay (Henegouwen). De moeder werd levensgevaarlijk gewond. Enkele uren voordien was een ander Waals Tcherkassy-strijder te Lens-lez-Mons omgebracht ([478]). Op 24 april betaalden twintig politieke gevangenen als gijzelaars met hun leven. Het was de zestiende reeks ([479]).

Waar de Gewapende Partizanen niet onmiddellijk tot likwidering van de politieke vijand overgingen, werd er ernstig mee gedreigd. Eind april dynamiteerden ze te Engis in de Borinage de woningen van de rexistische schepenen om hen tot ontslag te dwingen. De waarschuwing was duidelijk : *Ceci n'est que l'avant-goût de ce qui va suivre si vous ne démissionnez pas,* aldus een *Avis* op de deur van de getroffen huizen. Terzelfdertijd verspreidde het Onafhankelijkheidsfront van de Borinage een vlugschrift *sommant les traîtres à donner leur démission s'ils ne désirent pas être passés par les armes.* Kommentaar van *Le Partisan,* het klandestiene orgaan van de Gewapende Partizanen : *Un exemple à suivre* ([480]).

Pijnlijke vaststelling voor Reeder in april : niet enkel Wallonië maar geleidelijk ook Vlaanderen wordt door het terrorisme geteisterd ([481]). Zeker, in de twee landsgedeelten was het politieke geweld nog niets meer dan het werk van numeriek beperkte groepen. Maar hij waarschuwde er ernstig voor, de uiterlijk rustige houding van de bevolking in haar geheel niet optimistisch te interpreteren. Zodra de vijand, betoogde hij, het verzet het startsein tot aktief optreden geeft, « dan zullen sabotage en aanslagen bliksemsnel

(475) TB 27 (T-501, 106, 900). *Stimmungsbericht der Propaganda Abteilung Belgien,* maart 1944, p. 5. (BAK, NS 19/1541).

(476) Aan het perscommuniqué van 8 april was de 4de een bespreking in een zaal van de Belgische Senaat voorafgegaan waaraan, onder het voorzitterschap van Reeder, vertegenwoordigers van de Sipo-SD en van de Nieuwe-Orde-bewegingen (VNV, DeVlag, Germaanse SS-Vlaanderen, Rex) hadden deelgenomen. Over die bespreking bezit men enkel het getuigenis van Elias en Van de Wiele. Beide politieke voormannen waren het erover eens dat de Duitsers hoofdzakelijk beoogd hadden de kollaborateurs gerust te stellen vermits de Duitse politie doeltreffend optrad (pv. Elias en Van de Wiele, 21 februari 1950. Proc. Can. 0193).

(477) TB 28 (T-501, 106, 981).

(478) Als vorige noot en *Le Pays Réel,* 8 april 1944.

(479) *Brüsseler Zeitung,* 25 april 1944.

(480) *Le Partisan,* 2 mei 1944. In zijn TB 26 over de periode oktober-decembr 1943 (in werkelijkheid tot begin maart 1944) maakt Reeder reeds melding van dreigbrieven aan het adres van rexistische burgemeesters in Henegouwen. Indien zij binnen een gestelde termijn geen ontslag nemen dan zullen zij « omgelegd » worden. De dreiging, gevolgd door aanslagen op de huizen der bedreigden, bleef niet zonder resultaat. Vijftien burgemeesters namen ontslag (T-501, 106, 761).

(481) TB 28 (T-501, 106, 981).

en in een totdusver niet gekende intensiteit beginnen en sterke veiligheidskrachten binden ([482]) ». Reeders voorspelling viel uit. Wij komen er nog op terug.

Voor de bezetter en de kollaborateur brachten de volgende weken nog angstwekkender nieuws. Begin mei steeg het aantal overvallen en aanslagen, ook op militairen, aanzienlijk ([483]). Als « bijzonder alarmerend » noteerde Reeder het uitmoorden van een gezin ([484]). Hij zinspeelde op het ombrengen, bij Wijgmaal, op 12 mei, van een moeder en drie van haar kinders, onder de ogen van een vierde, een dochter, die ernstig gekwetst werd maar overleefde. De slachtoffers behoorden tot een zogenaamde « verklikkersfamilie ([485]) ». Op 1 juni speelde zich te Goroux-Voreux bij Luik een nagenoeg gelijkaardig drama af toen vier kinderen onder de ogen van de moeder door hun oom werden afgemaakt ([486]). De dader was, volgens de Sipo-SD Luik, een partizaan. Twee dagen na de feiten aangehouden werd hij op de binnenplaats van het Sipo-dienstgebouw te Luik, doodgeslagen ([487]). Begin juni

---

(482) TB 29 (T-501, 106, 1039).

(483) TB 29 (T-501, 106, 1064-1065). Volgens cijfers van de Algemene Rijkspolitie steeg het aantal moorden van 59 in april tot 74 in mei 1944. Het kan niet uitgemaakt worden hoeveel slachtoffers van politieke moorden er vielen. De verslagen van de Algemene Rijkspolitie over 1944 blijken onvindbaar te zijn. De hierboven vermelde cijfers vindt men in de *Meldungen aus Belgien und Nordfrankreich* van de Sipo-SD Brussel, nr. 12/44, van 15 juni 1944, p. 6-7 (NCWO II). De Duitse dienst ontving ze ter informatie van de Algemene Rijkspolitie (Binnenlandse Zaken).

(484) Als vorige noot.

(485) L. VAN BRUSSEL, *Partizanen in Vlaanderen. Met aktieverslag van Korps 034 Leuven*, p. 264 : « 12 mei 1944 : te Wijgmaal werden vier leden van de verklikkersfamilie Organe terechtgesteld. » Na het verschijnen van dit boek (1971) spande de geredde dochter Bertha Organe een proces aan tegen Van Brussel. Een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Leuven van 6 januari 1982 stelde Van Brussel in het ongelijk : hij had « tenonrechte de familie Organe als verraders en verklikkersfamilie » bestempeld. Van Brussel werd veroordeeld tot o.m. het betalen van een schadevergoeding. Uit de overwegingen van het vonnis leert men dat Bertha Organe jaren voordien een burgerlijk geding had aangespannen tegen de Belgische Staat en tegen de zes daders. Een vonnis van dezelfde rechtbank van 11 juli 1951 had die daders evenwel « buiten zake » gesteld « om reden dat zij op bevel van de Weerstand hadden gehandeld en de uitvoering van het hen gegeven bevel hun verantwoordelijkheid niet kon meebrengen ». De Belgische Staat werd echter wel verantwoordelijk geacht en veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding. Volgens de overweging van dit vonnis was uit het strafonderzoek gebleken dat de aanslag van 12 mei 1944 « als een laffe moord op een onschuldige vrouw en kinderen voorkomt, zonder enig nut voor de weerstand of voor het vaderland ; dat deze aktie bovendien met bijzondere lichtzinnigheid schijnt bevolen geweest te zijn, op grond van sommige verdenkingen die aan geen enkel onderzoek konden weerstaan. » — Het verdient opmerking dat er in het algemeen overzicht van de aktiviteit der Gewapende Partisanen onder datum 12 mei 1944 geen melding wordt gemaakt van de aktie te Wijgmaal. Een van de uitgevers van het dokument was nochtans L. Van Brussel (*Documents d'histoire de la Résistance F.I. de 1940 à 1944. La Résistance armée du F.I. dans toutes les régions du pays*, september 1974).

(486) Het verhaal van de feiten in *Le Pays Réel* van 3 juni 1944, in het p.v. d.d. 1 juni van de rijkswachtbrigade Fexhe-Glins (distrikt Visé) en in de stukken van de instruktie in het proces Sipo-SD Luik (NCWO II, MGB/DJ, VIbis). Zie nog volgende noot. De slachtoffers waren 19, 17, 15 en 9 jaar oud.

(487) Het gaat om Cuox Joseph uit Rocourt. Over hem zie de processen-verbaal van verhoor van Krier (Sipo-SD Luik) in Dokument Jans 319, p. 109, 114, 150. De Duitser Lucke, chef van de IV, 1 (beteugeling van het linkse verzet) in de Sipo-SD Luik, herinnerde zich nog levendig de bloedige gebeurtenis toen hij, begin 1946, in zijn

kwam uit de Waalse gemeente Wasmes het bericht dat er in vijf dagen drie dodelijke aanslagen op vrouwen, verwanten van rexisten, waren gepleegd([488]). Het « vroeger zo rustige Vlaanderen » baarde Reeder ook kommer in mei. In weerwil van de suksessen van de Duitse politie bleef de terroristische aktiviteit er onverminderd, stelde hij vast. Ging het echter wel om Vlaamse geweldenaars ? Er was reden te geloven, meende Reeder, dat terroristische groepen uit andere delen van het land, waar de grond te heet geworden was, hun aktiviteit naar Vlaanderen hadden verlegd ([489]).

Normaal levert het terechtstellen van gijzelaars het bewijs niet enkel van de politionele zwakheid van de bezetter maar tevens van de aktiviteit van het verzet, aktiviteit die echter voor de bezetter ongrijpbaar blijft. Niet zo in mei 1944 in bezet België. In weerwil van de toenemende aktiviteit van het verzet vielen er tijdens die maand geen gijzelaars voor het vuurpeloton. Een berekende terughoudendheid : het bezettingsbestuur wilde voorkomen dat de verbittering van de bevolking wegens de anglo-amerikaanse luchtbombardementen zou verdrongen worden door haar woede om de terechtstelling van gijzelaars ([490]).

Door zijn diensten te Brussel : de Sipo-SD en de *Dienststelle Jungclaus*, kende Himmler vanzelfsprekend de kritieke toestand in het ambtsgebied van von Falkenhausen. Hem ontbrak enkel de geschikte gelegenheid om, als chef

---

cel te Luik zijn belevenissen uit de bezettingstijd neerschreef. *So schwer es auch ist, ich konn es als Familienvater verstehen, dass einige unserer Männer den erfassten Täter, in meiner Abwesenheit erschlugen.* (Memorie Lucke, niet gedateerd, begin april 1946 in het Frans vertaald, p. 25 van het origineel. NCWO II, MBG/DJ, VII.) Merkwaardig over de viervoudige moord is de volgende passus uit het vonnis van de krijgsraad Luik in de zaak Sipo-SD Luik-Aarlen, dd. 29 juni 1951, p. 23 : *Affaire particulièrement horrible sur laquelle le Conseil de guerre n'estime pas nécessaire de s'appesantir, la victime (Cuox Joseph) ayant les mains couvertes de sang innocent et les prévenus ne déniant pas... qu'ils ont incontestablement frappé avec brutalité et excès, sous l'empire de l'indignation et aveuglé par la colère et le ressentiment. Que ces circonstances... doivent... être considérées comme circonstances atténuantes toutes spéciales.* Ook het krijgshof te Brussel in zijn arrest van 27 maart 1952 hield rekening met ruime verzachtende omstandigheden voor de doders van Cuox en oordeelde dat het « billijk » was de ten laste gelegde feiten te korrektionalizeren en als verjaard te verklaren (NCWO II, MGB/DJ, VIII). Volgens het attest verleend door het ministerie van landsverdediging op 28 januari 1949 werd Cuox Joseph postuum als gewapend weerstander voor de periode 23 december 1942 tot 3 juni 1944 erkend. Hij was aangesloten bij het A.L. (*Armée de Libération*). Uit het beschikbare bronnenmateriaal blijkt dat Cuox deel uitmaakte van een speciale groep die in het Luikse kollaborateurs likwideerde.

(488) *Le Soir*, 1 juni 1944. *Le Pays Réel*, 2 juni 1944.

(489) TB 29 (T-501, 106, 1065).

(490) Dat is althans de versie van Reeder in zijn ambtelijk verslag aan de opperste legerleiding (TB 29, T-501, 106, 1065). Evenals von Falkenhausen was Reeder geen voorstander van het terechtstellen van gijzelaars omdat hij de beperkte doeltreffendheid van dit tweesnijdende zwaard kende. Heeft hij de opperste legerleiding om de tuin willen leiden toen hij naar een aanvaardbare verklaring zocht voor het uitblijven van het terechtstellen van gijzelaars in mei 1944 in weerwil van de voortschrijdende gewelddadige aktiviteit van het verzet ? Dat is best mogelijk. Maar dan zal men ook moeten toegeven dat de bevoegde diensten van het bezettingsbestuur inzake gijzelaarspolitiek over een grotere vrijheid van beweging ten opzichte van de legerleiding beschikten dan von Falkenhausen en Reeder na de oorlog hebben beweerd.

van de Duitse politie, zijn gewoonte getrouw onopvallend in te grijpen om een nieuw stuk politionele macht te usurperen.

2. DE RETROACTA.

Die gelegenheid viel hem eind mei-begin juni 1944 onverwacht in de schoot. In welke omstandigheden dat gebeurde wensen wij nu eerst duidelijk te maken. Het is een tamelijk lange maar leerrijke voorgeschiedenis waarin enkele herhalingen onvermijdelijk zijn.

De lezer herinnere zich *SS-Hauptsturmführer* Herrgesell, de SS-rechter te Brussel die in april 1944 de laan werd uitgestuurd omdat hij het gedurende ruim een halfjaar gewaagd had als SS-magistraat een beleid te voeren dat Jungclaus politiek verwerpelijk achtte ([491]). In twee gedetailleerde verslagen aan het *Hauptamt SS-Gericht* van 15 maart en 4 april 1944 had hij de contraterroristische bedrijvigheid, de zogenoemde *politische Aktionen* van de DeVlag, de Germaanse SS-Vlaanderen, Vlaamse oostfrontvrijwilligers, maar vooral van Rex en Waalse oostfrontvrijwilligers scherp op de korrel genomen ([492]). Daarom was hij uit zijn ambt te Brussel verwijderd en naar Den Haag overgeplaatst waar hij voorheen gefungeerd had.

Enkele van de talrijke *politische Aktionen* door Herrgesell in zijn twee verslagen aangeklaagd verdienen hier nadere aandacht omdat zij de rechtstreekse aanleiding tot Himmlers mondelinge instrukties betreffende de contraterreur vormen. Wij beperken ons tot het essentiële.

1. Eind augustus 1943 pleegden leden van de Luikse brigade van het rexistische DSI een drievoudige moord in de omgeving van de stad. Slachtoffers waren Horrent, een liberaal volksvertegenwoordiger, Boinem, een onderwijzer, en Matagne, een politie-inspekteur. De mededaders stonden onder de persoonlijke leiding van een zekere Pirmolin, gewezen oostfrontvrijwilliger die in 1942 gedetacheerd werd als plaatselijk leider van het wervingsbureau voor de *Légion Wallonie* te Luik. Uit het onderzoek bleek, volgens Herrgesell, dat dader en mededaders gehandeld hadden in opdracht van de centrale van het DSI te Brussel, meer bepaald van Lambinon en diens eerste medewerker Funcken. Meer nog : volgens Funcken, die enkele dagen vóór de moorden te Luik was verschenen met lijsten van kandidaat-slachtoffers op zak, ging het om « een bevel van hogerhand ». De tijd van de « tegenmaatregelen » was aangebroken ! zei hij. Een ander mededader beweerde dat Matthys, de leider *ad interim* van Rex, de aktie gerechtvaardigd achtte en dat ook Degrelle er zo over dacht. Als SS-soldaat ontsnapte Pirmolin evenwel aan de Belgische jurisdiktie. Op aandringen van de prokureur des konings te Luik werd hij begin maart 1944 door de *Feldgendarmerie*, in opdracht van de OFK Luik, aangehouden en in de Duitse afdeling van de Luikse gevangenis opgesloten. Enkele dagen nadien maakte het bezettingsbestuur het strafdossier-Pirmolin aan het

(491) Hiervóór, p. 67-71.
(492) T-175, 131, 2657869 (15 maart 1944) en 2657863-68 (4 april 1944).

SS- und Polizeigericht te Brussel over. Om volledig te zijn dient nog te worden aangestipt dat het Belgisch parket te Luik spoedig de belangrijkste medeplichtigen van Pirmolin op het spoor was gekomen en had kunnen aanhouden. In maart 1944 werden zij van de Belgische naar de Duitse afdeling van de gevangenis te Luik overgebracht.

2. Wij weten reeds dat Herrgesell het lichtzining gebruik van wapens door rexisten tegen zogenaamde terroristen afkeurde. Als een typisch geval beschouwde hij het optreden van de Waalse legioensoldaten Darras en Carrion. Eerstgenoemde was begin juni 1943 het slachtoffer van een aanslag geweest. Na herstel van zijn zware verwondingen was hij zelf, in samenwerking met zijn wapenbroeder Carrion, op zoek naar de dader(s) gegaan. Op 2 augustus 1943 hadden zij een cafébaas neergeschoten. Daar de roofmoord niet bewezen kon worden veroordeelde het *SS- und Polizeigericht* Darras slechts tot twee jaar en een maand, Carrion tot een jaar en drie weken gevangenis. Volgens Herrgesell was er géén opdracht van hogerhand.

3. Over het DSI, de politionele dienst van Rex, kon Herrgesell géén goed woord uit de pen krijgen. De Sipo-SD te Brussel had herhaaldelijk het DSI moeten afkeuren o.m. omdat het zijn aktiviteit niet beperkte tot het garen van inlichtingen maar ook verdachten aanhield. Het was voor een deel samengesteld uit « twijfelachtige personen » als Lambinon en Funcken. Lambinon, zo wist Herrgesell na grondig onderzoek te vertellen, was rechtstreeks betrokken geweest bij een *hold up* die niet minder dan vijf millioen goud had opgebracht. Over Funcken kon men niet eens zeggen of hij « politiek betrouwbaar » was.

4. Men moet klaarheid scheppen, besloot Herrgesell. Konkreet formuleerde hij waar ze ontbrak : in de zaak van de drievoudige moord te Luik, eind augustus 1943. De daders beweren op bevel van hogerhand te hebben gehandeld. Men verhore dus Lambinon en Funcken, Matthys en Degrelle. « Ik verzoek om een beslissing van de Reichsführer-SS. »

Herrgesell schreef dat op 7 april 1944. Hij zou geen antwoord ontvangen. Eer de maand ten einde was werd hij terug naar Den Haag overgeplaatst. Kort daarop trof de *Dienststelle* Jungclaus een initiatief waarvan de voorgeschiedenis niet gekend is maar dat geen ander doel had dan tegenwicht te vormen tegen de negatieve verslagen van Herrgesell. Van Rex en zijn DSI moesten Himmler en het *Hauptamt SS-Gericht* zich een gunstiger beeld vormen dan het door Herrgesell getekende. Begin mei vertrok *SS-Hauptsturmführer* Moskopf, chef van de Waalse afdeling in de *Dienststelle Jungclaus* en als zodanig de kontaktman tussen Jungclaus en de leiding van Rex, naar Himmlers mobiele hoofdkwartier (*Frontkommandostelle*). De 9de voerde hij er een bespreking met *SS-Hauptsturmführer* Giesselmann, een medewerker van *SS-Standartenführer* Bender, Himmlers eerste raadgever in gerechtelijke zaken betreffende de SS. Uit de bewaard gebleven aantekening van Giesselmann voor Bender blijkt overtuigend dat Moskopf inderdaad de lange reis naar Himmlers hoofdkwartier ondernomen had om Herrgesell te neutralizeren en hoofdzakelijk voor Rex en het DSI te pleiten ([493]).

Pirmolin, betoogde hij, is een ijverig en degelijk legioensoldaat. Met de antirexistische *Oberfeldkommandantur* Luik ondervindt hij echter de grootste moeilijkheden. Twee hoge ambtenaren, Geller en von Pechmann, die het steeds op Rex gemunt hadden, zijn nu, dank zij de tussenkomst van Jungclaus, uit Luik weg-

(493) Aantekening van *SS-Hauptsturmführer* Giesselmann, 11 mei 1944 : *Politische Aktionen in Belgien. Rücksprache mit SS-Hauptsturmführer Moskopf, Dienststelle Jungclaus, Brüssel* (T-175, 131, 2657823-25).

gewerkt. Sedert hun opvolger, Günter, in funktie is getreden schijnt de toestand wat verbeterd te zijn. Van de *Oberfeldkommandant* generaal von Clär, mag vermoed worden dat hij Rex niet gunstig gezind is. Hij heeft hemel en aarde verzet om Geller en von Pechmann in funktie te kunnen houden. Nu die twee uit Luik verwijderd zijn schijnt hij bereid te zijn zich aan te passen. (Wij hebben de bewering van Moskopf niet voldoende kunnen kontroleren. Indien zie gegrond is dan spreekt ze boekdelen voor de toenemende invloed van Himmler via Jungclaus in het ambtsgebied van von Falkenhausen ([494]).)

Over Darras zei Moskopf dat hij een honderpercentig idealist was. Van zijn familieleden waren er meerdere als slachtoffers van het terrorisme gevallen. Zijn broer, een voortreffelijk *Untersturmführer* in de *Waffen-SS,* was bij Tcherkassy gesneuveld. Bij een man als Darras kon er, volgens Moskopf, geen sprake zijn van roofmoord.

Volgen wij verder de aantekening over de bespreking Giesselman-Moskopf. Het belangrijkste punt in het pleidooi van deze laatste betrof het DSI. Hier gaf hij de volle maat. Zeker, aanvankelijk was er iets misgelopen in de versnipperde samenwerking van het DSI met verschillende Duitse politiediensten. Maar sedert de overeenkomst van 3 mei (nb. enkele dagen vóór het vertrek van Moskopf naar Himmlers hoofdkwartier) liep de samenwerking Sipo-SD-DSI gesmeerd. Giesselmann noteerde : « Hij [Moskopf] beschouwt de arbeid van het DSI in zijn geheel als uitstekend. In Wallonië is de SD op het DSI aangewezen. Zo b.v. heeft het DSI in drie maanden 239 aanhoudingen mogelijk gemaakt, waaronder gevaarlijke bendeleiders, daders van zware moordaanslagen enz. en ontdekking van sabotagedaden... De SD steunt thans het DSI in ruime mate materieel (financieel, door de levering van wapens, munitie enz.) en moreel... Het DSI betekent de belangrijkste dienst welke de Rex-beweging voor ons presteert... Van bijzonder belang is de zekerheid dat het DSI [voortaan] uitsluitend met de SD samenwerkt. »

Zoals over Pirmolin en Darras had Moskopf over Lambinon, de chef van het DSI, niets dan lof. De « roofoverval » waarbij hij betrokken was ? Een onberispelijke zaak. Het ging om een opdracht (men verneemt van wie). Lambinon is « een bekwame en degelijke idealist » waarmee goed samen te werken valt. Hij is ook « slim, verstandig, vol gespannen energie. » Of hij zich schuldig gemaakt heeft aan geldafpersingen ? Geen enkel bewijs, meent Moskopf. Zichzelf tegensprekend voegt hij er onmiddellijk aan toe : het geld ging enkel naar Rex. De beweging werd toen nog niet voldoende financieel ondersteund. Sedert januari 1944 ontvangt het DSI 200.000 Bf. per maand uit het Rex-fonds (van de Sipo-SD). De Rex-beweging zelf ontvang 500.000 à 1.000.000 Bf. per maand van de *Dienststelle Jungclaus.* Dit bedrag zal over korte tijd verdubbeld worden.

Over Funcken wist Moskopf niets te vertellen. Hij kende hem niet eens, beweerde hij. Wel had hij ergens gehoord dat Funcken een « zwijn » zou zijn.

Op 9 mei moet Moskopf zijn gesprekspartner Giesselmann mondeling en schriftelijk meer informatie bezorgd hebben dan deze in zijn aantekening beknopt had vastgelegd. Op basis van de verstrekte dokumentatie redigeerde Giesselmann reeds de 13de een uitvoerig verslag voor zijn chef Bender, die als opperste *SS-*

---

(494) De bewering van Moskopf wordt gedeeltelijk bevestigd door de Belg H. Marcowitz, lid van de *Sicherheitsdienst* te Brussel (Bureau IIIB, bevoegd voor de kontrole van de kollaboratie in Wallonië). Gedurende de instruktie van zijn na-oorlogs proces informeerde Marcowitz het militair gerecht uitvoerig over zijn aktiviteit. Op 27 januari 1946 bezorgde hij de krijgsauditeur een lijst van personen die de *Sicherheitsdienst* en Jungclaus inlichtingen hadden verstrekt. Over Dargent, oorlogsburgemeester van Luik in 1943-44, schreef Marcowitz : *Informateur régulier au sujet de la situation générale, de l'attitude de l'Oberfeldkommandantur... Il a incité Jungclaus à faire remplacer, grâce à l'influence de ce dernier, certains fonctionnaires allemands de l'OFK* [Liège], *qui entretenaient des relations trop amicales avec la population belge.* (NCWO II, BMG/DJ, Varia, Marcowitz.)

Richter deel uitmaakte van Himmlers hoofdkwartier (495). Vergeleken met zijn aantekening over het onderhoud met Moskopf is het verslag van Giesselmann op talrijke plaatsen vanzelfsprekend slechts een herhaling van reeds bekende feiten. Maar het bevat ook, onder de vorm van vragen, nieuwigheden en elementen van voorstellen waarop een antwoord van Himmler wordt verwacht. Wij beperken ons hier weer tot het essentiële. Zaak is het de weg van Himmlers besluitvorming te volgen.

Voor de baldadigheden allerhande door Vlaamse en Waalse SS-ers gepleegd verwees Giesselmann naar het advies van *SS-Hauptsturmführer* Schindlmayer, *Kommandeur* van het wervingsbureau voor de *Waffen-SS* in Vlaanderen en Wallonië, en van Jungclaus zelf : er bestaat geen reden tot verdere behandeling van de zaken. Dus seponeren. Wat betreft de zogezegde vergeldingsmoorden door Darras en Carrion in juni 1943 op een Brusselse cafébaas gepleegd en waarvoor de daders licht gestraft werden omdat roofmoord niet bewezen kon worden, noteerde Giesselmann (handig) dat het vonnis nog niet bekrachtigd was en dat een nader onderzoek wegens verdenking van (twijfelachtige) roofmoord in het vooruitzicht was gesteld. In elk geval, een bevel van hogerhand lag niet voor. Dus wachten.

Tamelijk uitvoerig ging Giesselmann in op het geval-Pirmolin (de drievoudige moord te Luik eind augustus 1943). Pirmolin en konsoorten beweren op bevel van hogerhand te hebben gehandeld. Pirmolin, de hoofdverdachte, loochent weliswaar maar de feiten lijken tegen hem te pleiten. *De mogelijkheid van een proces voor het SS- und Polizeigericht te Brussel, aldus Giesselmann verder, hangt af van de beslissing van de Reichsführer-SS, of de leidende persoonlijkheden van Rex : Lambinon en Funcken, Matthys en Degrelle zelf, zullen verhoord worden over de vraag of zij wel degelijk het bevel tot de drie moorden hadden gegeven. Voorts wenste de SS-rechtbank te Brussel de mening van de Reichsführer-SS te vernemen over de vervolging van politische Aktionen, hoofdzakelijk met contraterroristische inslag.* Giesselmann achtte het nuttig hier het oordeel van Jungclaus in te schakelen : contraterroristische akties zijn politiek gerechtvaardigd, strafrechtelijke vervolging is derhalve onverantwoord.

Een deel van het verslag van Giesselmann was gewijd aan het DSI en Lambinon waarover Giesselmann, in het voetspoor van Moskopf, niets dan goeds wist te vertellen.

Een forse veeg uit de pan kregen de *Militärverwaltung* in het algemeen, de *Oberfeldkommandant* Luik, generaal von Clär, in het bijzonder. Uit de stukken blijkt, noteerde Giesselmann niet zonder enige bitterheid, dat de *Militärverwaltung* in sommige gevallen het opneemt tegen de Nieuwe-Ordebewegingen — en dat in samenwerking met Belgische diensten ! Blijkbaar in overeenstemming met de *Militärverwaltung* acht de Belgische politie er zich niet toe verplicht de Vlaamse vlag te groeten. De *Militärverwaltung* staat op het standpunt dat ook de duitsvriendelijke kringen onvoorwaardelijk de Belgische wet moeten eerbiedigen. Terugkomend op de drie moorden van eind augustus 1943 in het Luikse noteerde Giesselmann ter attentie van Bender (en Himmler) dat de *Oberfeldkommandant* te Luik en een *Militärverwaltungsoberrat* onder zijn medewerkers (naam ontbreekt) zich « opvallend » voor het opsporen en het berechten van de daders hadden geïnteresseerd. Zonderling, onderstreepte Giesselmann, zoveel belangstelling hadden zij nooit voor anti-Duitse akties aan de dag gelegd, zelfs niet voor de afschuwelijkste misdaden en moorden. Pirmolin werd aangehouden op bevel van von Clär. Hij moet voor het krijgsgerecht verschijnen. Toen men de *Oberfeldkommandant* deed opmerken dat Pirmolin, als leider van het wervingsbureau voor *SS-Sturmbrigade Wallonien,* toch onder de jurisdiktie van het *SS- und Polizeigericht* viel, antwoordde de generaal — althans volgens de versie van Giesselmann — dat

(495) Zonder titel (T-175, 131, 2657596-601.) Ook als Nürnberger-dokument : NO 1729 te raadplegen. Het verslag van Giesselmann bestaat uit drie delen : 1) *Anweisung an SS- und Polizeigericht Brüssel über Behandlung politischer (gegenterroristischer) Strafsachen.* 2) *Bericht über Sicherheit und Informationsamt der Rex-bewegung.* 3) *Fragen an RFSS.*

hij naar *zijn* believen handelde. Giesselmann wist nog dat het strafdossier niet onmiddellijk aan de bevoegde SS-rechtbank te Brussel was overgemaakt maar eerst in het Frans, ten gerieve van de Belgische justitie, vertaald. Tot overmaat van ramp : in de Duitse afdeling van de gevangenis te Luik zit Pirmolin opgesloten in een cel niet met soldaten maar met bandieten die hij vroeger heeft bekampt.

Giesselmann besloot zijn uitvoerig verslag met vier vragen. *1° Zullen de rexistische politionele en politieke leiders : Lambinon en Funcken van het DSI, Matthys, chef ad interim, en Degrelle, Chef, in verhoor genomen worden o.m. over de drie moorden te Luik ?* 2° Zal het *SS- und Polizeigericht* te Brussel alle strafzaken met politieke inslag de *Reichsführer-SS* voorleggen alvorens tot vervolging te besluiten ? (Neen, stelde Giesselmann onmiddellijk zelf voor. Enkel de wegens de aard van de daad of de persoonlijkheid van de daders belangrijke zaken.) 3° Mag het *SS- und Polizeigericht* te Brussel instrukties voor de behandeling van politieke zaken verwachten ? 4° Wat met Funcken, de eerste medewerker van Lambinon ? Zal men hem vervolgen wegens het zich onttrekken aan de militaire dienst ?

Er volgde nog een betekenisvol *post scriptum* : bij het uitvaardigen van de instrukties moet vermeden worden de indruk te wekken dat enkel Rex gevizeerd zou zijn. De instrukties gelden ook voor het VNV en de DeVlag.

3. HIMMLERS INSTRUKTIE. DE FEITELIJKE POSITIE VAN JUNGCLAUS.

Als de *SS-Richter beim Reichsführer-SS* was *SS-Standartenführer* Bender Himmlers eerste medewerker in gerechtelijke zaken die de SS in al haar geledingen betroffen. *Hij* besliste van welke dokumenten, Himmler kennis zou nemen. Bender achtte het verslag van Giesselmann belangrijk genoeg om het onder de ogen van zijn chef te brengen. De *Reichsführer-SS* besloot daarop Giesselmann zelf te ontbieden. De bespreking had plaats op 2 juni in Himmlers *Frontkommandostelle*. Hoogst waarschijnlijk was ook Bender aanwezig ([496]). Over de duur en het verloop van de gedachtenwisseling leert het bronnenmateriaal niets. De beknopte maar kostbare aantekening van Giesselmann brengt enkel uitsluitsel over de behandelde kwesties en de inhoud van de getroffen beslissingen ([497]).

In het antwoord van Himmler op de vragen van Giesselmann aan het slot van het verslag van 19 mei kan men vier delen onderscheiden. Het eerste is van algemene aard, het tweede betreft de samenwerking van het rexistische DSI met de Sipo-SD, het derde gaat in op de speciale gevallen, het vierde handelt over de geheimhouding van de verstrekte mondelinge instrukties.

---

(496) Vgl. hierachter, p. 131.

(497) Aantekening Giesselmann, 4 juni 1944 : *Politische Aktionen in Belgien. Vortrag beim Reichsführer am 2.6.1944. Geheime Kommandosache* (T-175, 131. 26575-09-10).

1. Als leidend beginsel stelde Himmler voorop : « De contraterreur moet op alle mogelijke wijzen ondersteund worden. Geen bezwaar tegen deelname daaraan door Walen of Vlamingen die in de rangen van de *Waffen-SS* staan. » Over de rol van het *SS- und Polizeigericht* te Brussel dacht hij totaal anders dan de uit Brussel weggewerkte SS-rechter Herrgesell : « *SS- und Polizeigericht Brüssel* zal contraterreur niet tegenwerken, maar aanmoedigen binnen het bereik van de gerechtelijkste mogelijkheden. » Wat zal men aanvangen met van contraterrorisme verdachte personen ? Himmlers antwoord was duidelijk : « Met een marsbevel naar Duitsland sturen en wel zoveel mogelijk zonder dat er met het aanspannen van een rechtelijk geding kan worden begonnen. » Komt het ergens toch tot een onderzoek, dan moet het toevertrouwd worden aan de SD ([498]), « die dergelijke aangelegenheden als politiek gewenste akties dient te behandelen ». Blijkt het op gang brengen van een proces onvermijdelijk omdat b.v. de *Militärbefehlshaber*, de *Militärverwaltung(schef)* of een Belgische dienst het reeds aanhangig hebben gemaakt, dan : afgifte van het dossier aan de SD ([499]) voor verder onderzoek. « Zulke gerechtelijke onderzoeken moet men op de lange baan schuiven », schrijft Himmler voor. « Dat kan », meent hij, door « ofwel het stopzetten wegens gebrek aan bewijzen, ofwel het zoeken naar getuigen die onvindbaar zijn en de verdachten, voorzover ze tenminste kunnen geïdentificeerd worden, met een marsbevel naar Duitsland af te voeren. Hun verwanten, bekenden enz. mogen zij nochtans niet informeren. »

Himmler wenste vooral de schijn te redden. Daarom schreef hij voor, steeds formeel onberispelijk te zijn. Op vragen van militaire of van Belgische burgerlijke diensten om inlichtingen over aan de gang zijnde processen zal men « naar de vorm korrekt » antwoorden. Immers, « het aanzien van de jurisdiktie van SS en politie mag niet in het gedrang worden gebracht ». In alle twijfelachtige gevallen zal *SS-Gruppenführer* Jungclaus zelf beslissen ([500]).

---

(498) Versta : de Sipo-SD.

(499) Als vorige noot.

(500) *Auffassung RF : Der Gegenterror ist in jeder Weise zu unterstützen. Keine Bedenken, dass wallonische oder flämische Angehörige der Waffen-SS daran teilnehmen. SS- und Polizeigericht Brüssel soll Gegenterror nicht hemmen, sondern im Bereich der gerichtlichen Möglichkeiten fördern. Wegen gegenterroristischen Massnahmen Beschuldigte sind nach Deutschland in Marsch zu setzen, und zwar möglichst ohne Einleitung eines gerichtlichen Verfahrens. Etwa erforderlichen Ermittlungen sind durch den SD durchzuführen, der die Dinge als politisch erwünschte Aktionen zu behandeln hat. Ist die Eröffnung eines gerichtlichen Verfahrens unvermeidlich, weil z. B. ein Vorgang vom Militärbefehlshaber, von der Militärverwaltung oder von einer belgischen Behörde eingeht : Abgabe zwecks weiterer Ermittelungen an den SD. Solche gerichtlichen Verfahren hinhaltend behandeln : entweder Mangels Nachweises einstellen oder Zeugen suchen, die nicht auffindbar sind und Inmarschsetzung der Beschuldigten nach Deutschland, soweit sie überhaupt festzustellen sind. Diese dürfen jedoch keine Nachricht an ihre Angehörigen, Bekannten usw. geben. Etwa erforderliche Nachrichten an militäre oder belgische Zivilbehörden über laufende Verfahren sind formell korrekt zu geben. Eine Belastung des Ansehens der SS- und Polizeigerichtsbarkeit ist zu vermeiden. In allen Zweifelsfallen soll Gruf. Jungclaus selbst entscheiden.*

2. Uit de aantekening van Giesselmann blijkt dat Himmler weinig belangstelling had voor Lambinon, Funcken enz. als persoon. Hij had er des te meer voor hun dienst, het DSI, het politionele orgaan van Rex. De SD, beval hij uitdrukkelijk (hij bedoelde de Sipo-SD te Brussel), « is tot engste samenwerking met Rex, in 't bijzonder met het DSI, verplicht ([501]) ». Het is duidelijk : Himmlers bevel van 2 juni 1944 is het rechtstreeks gevolg van de zeer lovende beoordeling van het DSI, eerst door Moskopf, vervolgens door Giesselmann : de « uitstekende prestaties » van het DSI, « de grootste dienst ons door Rex bewezen, is het DSI ([502]). » Men is zeer ver van de stoute bewering van Degrelle in 1968 : « Wij waren in open oorlog met de Gestapo ([503]). » Himmler wist dat professionelen als Canaris en Straub te Brussel weinig voelden voor een samenwerking met de amateurs van het DSI en dat er al herhaaldelijk moeilijkheden gerezen waren omdat het DSI zich niet beperkte tot zijn informatieve taak maar zich ook onrechtmatig exekutieve bevoegdheid toeëigende. Daarom schreef hij voor : « In geval van moeilijkheden zal *Gruppenführer* Jungclaus persoonlijk een vergelijk tussen de betrokken personen van de *SS-Dienststelle* ([504]) en van de Rex-beweging ([505]) tot stand brengen. »

3. In al de opgeworpen konkrete gevallen van baldadigheden en afpersingen door SS-ers gepleegd, liet Himmler de beslissing over aan Jungclaus. Wij beperken ons hier tot de moorden waarover Herrgesell in maart en april 1944 reeds uitvoerig had gerapporteerd en die ook door Moskopf en Giesselmann niet waren verzwegen. In het geval-Darras (« vergeldingsmoord » op een cafébaas te Brussel in juni 1943 waarvoor de dader door het *SS- und Polizeigericht* slechts tot twee jaar was veroordeeld omdat de roofmoord niet kon bewezen worden), beval Himmler een nader onderzoek. Blijkt het werkelijk om een roofmoord te gaan, dan nieuw proces. Indien geen roofmoord (dus politieke vergeldingsmoord), dan bekrachtiging van het

---

(501) *SD ist zu engster Zusammenarbeit mit der Rex-Bewegung, insbesondere mit dem Sicherheits- und Informationsamt verpflichtet. Bei auftretenden Schwierigkeiten soll Gruf. Jungclaus eine persönliche Verständigung zwischen den betreffenden Personen der SS-Dienststellen und der Rex-Bewegung herbeiführen.*

(502) Hiervóór, p. 125.

(503) Interview Degrelle. W. DANNAU, *Léon Degrelle op band,* in het weekblad *De Post* van 21 januari 1968 (niet gepagineerd). In hetzelfde interview verklaarde Degrelle nog : « Alle Rexisten, die lid waren van de Gestapo, werden uit de beweging gestoten. Een lid van Rex, die met de Gestapo betrekkingen onderhield, werd onherroepelijk uit de beweging gestoten. » (*De Post,* 14 januari 1968.) « Het was », steeds volgens Degrelle, « misschien heel normaal dat de Duitsers hun eigen politie organizeerden. Maar het was onze taak niet hen te helpen. » (*De Post,* 21 januari 1968.) Het is ondenkbaar dat Degrelle niet op de hoogte zou geweest zijn van het akkoord Sipo-SD Brussel - DSI van begin mei 1944, bekrachtigd door de mondelinge instruktie van Himmler van 2 juni. Hij was sedert 22 februari 1944 in België terug en zou pas in de tweede helft van juli terug naar het front vertrekken.

(504) Hier worden Canaris en Straub, chef van de IV in *Sipo-SD Dienststelle* te Brussel, bedoeld.

(505) Matthys als leider *ad interim* van Rex maar vooral Lambinon die als chef van het DSI ten opzichte van Matthys een verregaande autonomie had verworven.

vonnis uitstellen en de dader intussen naar de *SS-Sturmbrigade Wallonien* in Duitsland afschuiven ([506]). Het belangrijkste geval was dit van de rexist Pirmolin en zijn partijgenoten verdacht van de drievoudige moord eind augustus 1944 te Luik. Pirmolin, aldus Himmler, loochent. De geloofwaardigheid van de mededaders, die hem belasten, is twijfelachtig. Zijn invrijheidstelling is dus gerechtvaardigd. Nader onderzoek overbodig. Hij zal de rangen van de stormbrigade vervoegen ([507]). Wat de mededaders betreft was Himmler even kordaat : afschuiven naar Duitsland, indien mogelijk naar de *Wallonie*. Dossier met het oog op nader onderzoek aan de SD doorgeven (wat betekende : seponeren).

Er blijft nog een belangrijke kwestie. Men zal zich herinneren dat zowel Herrgesell als Giesselmann nadrukkelijk gewezen hadden op de wenselijkheid klaarheid te scheppen in de verantwoordelijkheid voor de drievoudige moord te Luik eind augustus 1943. Om de kwestie in het reine te trekken lag het middel voor de hand : een verhoor terzake van Lambinon en Funcken als kopstukken van het DSI, de politiedienst van Rex, en, op het hoogste niveau, van Matthys en Degrelle zelf. Himmler dacht er totaal anders over. Blijkbaar liet hij dat potje liever gedekt : « Geen verhoor van de funktionarissen van Rex », noteerde Giesselmann in zijn samenvatting van Himmlers instrukties ([508]).

4. Om het geheim van de getroffen beslissingen omtrent de contratereur streng te bewaren wenste Himmler het ontstaan van een papierenrommel te voorkomen. Om die reden gaf hij *SS-Hauptsturmführer* Killing, een rechtstreeks medewerker van Binder, opdracht een reeks SS-gezagdragers *mondeling* te informeren : *SS-Obergruppenführer* Kaltenbrunner, chef van het RSHA ; *SS-Gruppenführer* Jungclaus ; *SS-Obersturmbannführer* Härtel, SS-rechter in het *SS- und Polizeigericht X*, Den Haag (waarvan Brussel nog formeel afhankelijk was) ; *Hauptsturmführer* Seifert, SS-rechter in het *SS- und Polizeigericht* te Brussel. De materie, benadrukte Himmler, moest strikt vertrouwelijk worden behandeld. De informatie was slechts bestemd voor

(506) *Fall Darras : Verdacht des Raubmordes überprüfen. Erweist er sich als richtig : Aufhebung des Urteils und neue Hauptverhandlung. Falls Verdacht nicht erweislich : Urteilsbestätigung aussetzen und Täter zur Sturmbrigade Wallonien.* Over het vervolg van de zaak-Darras leert het beschikbare bronnenmateriaal niets.

(507) *Fall Pirmolin : Haftentlassung Pirmolins und Versetzung zur Sturmbrigade. Keine Vernehmung der Funktionäre der Rex-Bewegung. Mittäter nach Deutschland, möglichst zur Sturmbrigade. Abgabe der Akten an SD zwecks weiterer Ermittelungen. Da Pirmolin bestreitet und die Zuverlässigkeit der Aussage der Mittäter bedenklich ist, ist seine Haftentlassung begründet und sind weitere Ermittelungen* [nicht] *erforderlich.* Na zijn invrijheidstelling trad Pirmolin in dienst eerst van de Sipo-SD Luik, vervolgens van de Sipo-SD Dinant. Na de oorlog verscheen hij voor de krijgsraad te Luik die hem op 28 november 1945 ter dood veroordeelde. Het krijgshof bevestigde de straf bij arrest van 2 maart 1946. Op 5 november werd Pirmolin te Liers gefusilleerd. Samen met een mededader van de drievoudige moord te Luik van eind augustus 1943, verscheen hij voor het vuurpeloton.

(508) Zie vorige noot.

de uiterst beperkte kring van SS-leiders die volstrekt op de hoogte moesten zijn. Het was de taak van Killing, met de genoemde SS-funktionarissen « de praktische toepassing van de instruktie van de *Reichsführer-SS* te bespreken ([509]) ».

Bevreemdend feit : twee vooraanstaande gezagdragers in het bezette België ontbreken op de lijst van de door Himmler vertrouwden : Canaris, chef van de *Sipo-SD Dienststelle* Brussel, en Reeder, *SS-Gruppenführer* (*ehrenamtlich* weliswaar), politiek nummer één en daarenboven een van de rechtstreekse chefs van Canaris in het ambtsgebied van von Falkenhausen ([510]). Men begrijpt het diepe wantrouwen van Himmler ten opzichte van Reeder : jarenlang had deze zich als *Militärverwaltungschef* hardnekkig en met sukses verzet tegen de benoeming van een HSSPF te Brussel. Bij het einde van de bespreking werd er gewag gemaakt van een beschikking van *SS-Standartenführer* Bender, Himmlers raadgever in gerechtelijke zaken betreffende de SS : « *Chef der Militärverwaltung, SS-Gruppenführer* Reeder, voorlopig niet te informeren. Zo nodig, pas na nog eens rapport bij de *Reichsführer-SS* te hebben uitgebracht ([511]). » Dat Himmler in mei-juni ook Canaris zijn vertrouwen niet schonk valt gemakkelijk te verklaren. De chef van de Sipo-SD te Brussel was geen voorstander van het toekennen van exekutieve bevoegdheid aan het DSI en nog veel minder van de contra-terreur ([512]). Daarenboven was hij er, na de bespreking te Salzburg van begin maart, niet in geslaagd Himmlers opdracht uit te voeren, nl. Reeder te overreden van zijn belangrijkste politieke en politionele funkties ten gunste van Jungclaus afstand te doen. (In werkelijkheid had hij de opdracht van Himmler handig gesaboteerd ([513]).) Ten slotte had hij de faam *Reederhörig* te zijn. Wat Reeder, volgens Himmler, niet weten mocht moest dus ook voor Canaris geheim blijven.

Himmlers geheime mondelinge instruktie van 2 juni 1944 is veel meer dan een passief aanvaarden van het tot dusver door Jungclaus gevoerde be-

---

(509) *RF beauftragt SS-HStuf. Killing, den SS-Obergruppenführer Kaltenbrunner, SS-Gruf. Jungclaus, SS-OStubaf. Härtel, Den Haag, SS-HStuf. Seifert, Brüssel, von seiner Auffassung mündlich zu verständigen. Diese Mitteilungen sind strengstens vertraulich zu behandeln und nur an solche SS-Führer weiterzugeben, die sie unbedingt wissen müssen. Ihre Bekanntgabe muss im engsten Kreise bleiben. HStuf. Killing soll mit den Genannten über die praktische Durchführung der Anweisung RF sprechen.*

(510) De andere was Kaltenbrunner, als chef van het RSHA chef van de Sipo-SD in het Rijk en al de bezette gebieden.

(511) *Anordnung von SS-Standartenführer Bender : Unterredung des Chefs der Militärverwaltung, SS-Gruppenführer Reeder, vorläufig nicht, gegebenenfalls erst nach nachmaligen Vortrag bei RFSS.* Het is niet duidelijk wie, Himmler of Giesselmann, gewag maakte van Benders beschikking.

(512) Volgens een door Canaris in de gevangenis te Nijvel geredigeerde verdedigingsnota van 2 augustus 1946 zou hij reeds medio maart 1944 een persoonlijke demarche bij Kaltenbrunner te Berlijn tegen de door Hitler bevolen contra-terreur ondernomen hebben. Na enige aarzeling zou Kaltenbrunner op Canaris' pleidooi zijn ingegaan maar hem tevens scherp terechtgewezen hebben « dat de contra-terreur hem (Canaris) niets aanging ». (*Meine Versuche, den von Hitler befohlenen Gegenterror in Belgien zu verhindern.* Evdok.)

(513) *Bijdragen,* 7, april 1982, p. 139-142.

leid op het gebied van de contraterreur. Ze is een ondubbelzinnige goedkeuring en tevens een sterke aanmoediging op de ingeslagen weg voort te gaan. Niet alleen verklaart Himmler de contraterroristische akties « politiek gerechtvaardigd », maar Jungclaus krijgt ook opdracht, door allerlei knepen en inschakeling van de Sipo-SD, de daders aan vervolging te onttrekken — op voorwaarde evenwel dat de schijn van korrektheid in het optreden gered wordt. Nog vóór zijn beschermeling formeel tot HSSPF te Brussel wordt benoemd schenkt Himmler hem volmacht in alle twijfelachtige politiek-politionele gevallen te beslissen en, waar nodig, een vergelijk tussen de twee partijen (in dit geval de wettige Sipo-SD en de politie van de kollaboratie) tot stand te brengen. In zekere zin treedt Jungclaus dus op als HSSPF *avant la lettre*. Geen wonder dat Canaris hem als zijn toekomstige chef ontzien heeft. Als Himmlers *de facto* verantwoordelijke voor de contraterreur in België beschikte Jungclaus in wezen, op dit gebied, over dezelfde bevoegdheid als Rauter, de HSSPF in Nederland, sedert eind september 1943 ([514]).

4. STRENGE GEHEIMHOUDING.

Gevolg gevend aan de opdracht van Himmler begaf *SS-Hauptsturmführer* Killing zich naar Brussel om er met Jungclaus de toepassing van de geheime mondelinge instruktie van 2 juni te bespreken. Toen hij de 20ste Jungclaus te Brussel ontmoette had deze al, uit de mond van Himmler zelf, in grote trekken vernomen waar het om ging ([515]). « Wij hebben », aldus Killing in een aantekening voor Bender, « geheel de aangelegenheid in alle details grondig besproken. Voor de behandeling van het bestaande vragencomplex zijn er geen gevallen van twijfel ([516]). »

Om te beginnen scherpte Killing nog eens in « dat de kring van hen die over dit complex dienen te worden ingelicht beperkt moet blijven ». Wij weten reeds dat Canaris, de toekomstige *Befehlshaber der Sicherheitspolizei* te Brussel, op de lijst van Himmlers vertrouwden ontbrak. Dat moet Killing bevreemd hebben. Derhalve gaf hij Jungclaus in overweging « in geval van noodzaak » Canaris toch te informeren, « vooral dan wanneer, bij de behandeling van afzonderlijke gevallen in de door de *Reichsführer* voorgestelde richting, moeilijkheden zich zouden voordoen ([517]) ». (Dat dient zo

(514) IN 't VELD, *De SS en Nederland*, p. 1214, 1225 en 1241.

(515) Aantekening *SS-Hauptsturmführer* Killing, 20 juni 1944 : *Politische Aktionen in Belgien* (T-175, 131, 2657513-15).

(516) *Wir haben den gesamten Komplex in allen Einzelheiten durchgesprochen. Zweifelsfragen für die Behandlung des bestehenden Fragenkomplex bestehen nicht.*

(517) *Ich habe ausdrücklich übermittelt, dass der Kreis derjenigen, die über diesen Komplex in Kenntnis zu setzen sind, beschränkt bleiben muss, habe aber SS-Gruf. Jungclaus anheim gestellt, erforderlichenfalls BdS, Staf. Dr. Canaris, in Kenntnis zu setzen, vor allem dann, wann sich bei der Bearbeitung einzelner Fälle in der vom RF vorgeschlagenen Richtung Schwierigkeiten ergeben sollten.*

verstaan te worden : vooral dan wanneer, zonder voorkennis van Canaris, de wettelijke chef van de Sipo-SD te Brussel, door Jungclaus bepaalde maatregelen die met de contraterreur verband houden, zouden getroffen worden.) De aantekening van Killing leert niet hoe Jungclaus gereageerd heeft.

Tijdens de bespreking werd, hoogst waarschijnlijk door Jungclaus, de vraag opgeworpen of het, om politieke redenen, niet doeltreffend zou zijn de bevoegdheid van het *SS- und Polizeigericht* te Brussel te verruimen derwijze dat de door de Belgen gepleegde « sabotagedaden van alle aard » uitsluitend onder de SS-jurisdiktie zouden vallen. Dergelijke regeling, meende Jungclaus, zou « uiterst doeltreffend » zijn. Maar hij had geen illuzies : de *Militärbefehlshaber* zou er niet mee instemmen. (Juist gezien van Jungclaus : de militaire rechtbanken zouden een drastische inkrimping van hun bevoegdheid niet hebben aanvaard.) Jungclaus zag echter een kans op uitweg : waarom zou de hoogste SS-leiding niet in die zin bij het OKW of bij de chef van de rechterlijke afdeling, Lehmann, aandringen ([518]) ?

In afwachting achtte Jungclaus het « hoogst wenselijk » dat de *Kriegsgerichte* van de *Oberfeld-* en *Feldkommandanturen* bij het berechten van contraterroristische daden met dezelfde (milde) maat zouden meten als het *SS- und Polizeigericht* te Brussel deed. Maar hij kende zijn zwakheid ten opzichte van de *Militärverwaltung*. Hij gaf toe, van zichzelf uit niets te kunnen ondernemen. Derhalve verzocht hij Killing de mogelijkheid te onderzoeken, de *Militärbefehlshaber* in België en Noord-Frankrijk en zijn ondergeschikte rechters, via het OKW, het standpunt van de SS-jurisdiktie bij de behandeling van contraterroristische gevallen, ter kennis te brengen ([519]). Jungclaus had immers vastgesteld dat de opvattingen van de *Kriegsgerichte* erg uiteenlopend waren. Sommige rechtbanken volgden dezelfde linie als de SS, andere dan weer niet. In menig geval geschiedde de doorgeving, door de *Militärverwaltung*, van het strafdossier waarvoor de bevoegdheid van het *SS- und Polizeigericht* zonder meer vaststond, pas zeer laat en na herhaald aandringen. Van hun kant verlangden de krijgsraden van de *Wehrmacht* steeds te vernemen hoe het onderzoek was afgesloten. Wanneer wij nu, aldus

---

(518) *Bei der Besprechung wurde die Frage angeschnitten, ob nicht die Behandlung von Sabotagefällen aller Art durch Landeseinwohner zweckmässig (aus politischen Gründen) ausschliesslich von der SS- und Polizeigerichtsbarkeit bearbeitet werden könnten. SS-Gruf. Jungclaus hielt das für äusserst zweckmässig, glaubte aber nicht, dass die zuständige Wehrmachtsdienststelle (Militärbefehlshaber) sich damit einverstanden erklären würde. Er (Jungclaus) würde aber eine Anregung in dieser Richtung von uns aus beim Oberkommando der Wehrmacht oder beim Chef des Wehrmachtsrechtswesens (Lehmann) sehr begrüssen.*

(519) *SS-Gruf. Jungclaus hielt es ferner für sehr wünschenswert, wenn auch die Wehrmachtsgerichte hinsichtlich der Behandlung von gegenterroristischen Massnahmen auf der gleichen Ebene arbeiten würden wie die SS- und Polizeigerichtsbarkeit. Von sich aus etwas zu unternehmen hielt SS-Gruf. Jungclaus nicht für möglich. Er meinte, es sei die Weisung von höherer Stelle erforderlich und bat, die Möglichkeit zu überprüfen, ob nicht die Auffassung und die Massgebenden Gesichtspunkte der SS- und Polizeigerichtsbarkeit bei Bearbeitung derartiger Fälle über den Chef des Wehrmachtsrechtswesens dem Militärbefehlshaber für Belgien und Nordfrankreich bezw. der ihm unterstehenden Gerichte zugeleitet werden könnte.*

Jungclaus, het onderzoek opzettelijk op de lange baan schuiven, of de daders naar Duitsland afschuiven, dan valt ons het antwoord « erg moeilijk ». Killing beloofde het vragencomplex met Bender te bespreken ([520]). Het feit dat Jungclaus het had opgeworpen bewijst dat hij zich door de *Militärverwaltung* gekontroleerd wist.

Men herinnert zich dat op 2 juni, vlak vóór het einde van de bespreking Himmler-Giesselmann, zeer waarschijnlijk op initiatief van Bender, besloten was Reeder *niet* op de hoogte te brengen van Himmlers mondelinge instruktie betreffende de contraterreur ([521]). De kwestie kwam nog eens ter sprake tijdens het onderhoud Killing-Jungclaus. Deze laatste oordeelde dat het « overbodig » was de *Militärverwaltungschef* daaromtrent te informeren. Uit voorzichtigheid ? Wel neen ! Reeder, beweerde Jungclaus, weet er toch alles van. Hij kent de te volgen linie. Hij gaat er zelfs mee akkoord. Maar daarover moet hij er het zwijgen toe doen ([522]).

Over SS-rechter Seifert, de opvolger van de uit Brussel weggewerkte Herrgesell (die politiek geen voldoening had geschonken), sprak Jungclaus in « zeer lovende » bewoordingen. Maar hij kon het werk alléén niet meer aan. Om die reden verzocht Jungclaus om de benoeming van een tweede SS-rechter te Brussel. (Was het omdat er meer SS-ers vervolgd werden of omdat sommige betichten, gewone burgers, terechtstonden wegens het benadeligen van de SS-belangen ? Men weet het niet. De eerste mogelijkheid lijkt de meest gegronde ([523]).)

De bewering van Jungclaus als zou Reeder niet enkel op de hoogte van de contraterreur zijn geweest maar ze ook zou goedgekeurd hebben, verdient nadere kommentaar. Dat Reeder wist wat er gebeurde spreekt vanzelf. Ambtelijk beschikte hij over voldoende informatie. De vraag is of hij de contraterroristische akties van de groep-Verbelen en van de rexistische formaties met zijn

---

(520) *Die Auffassung der Wehrmachtsgerichte sei sehr unterschiedlich. Mehrere Gerichte arbeiten durchaus auf unserer Linie, andere wieder nicht. In vielen Fällen erfolge die Uebergabe der Verfahren, in denen die Zuständigkeit der SS- und Polizeigerichtsbarkeit ohne weiteres begründet sei, erst sehr spät oder auf Drängen und die Gerichte wünschten immer zu wissen in welcher Form die Verfahren abgeschlossen seien. Die Beantwortung sei dann, wenn die Verfahren von uns bewusst verzögert oder die Täter in das Reich gebracht wurden, sehr schwierig. Ich habe SS-Gruf. Jungclaus zugesagt, diesen Komplex mit SS-standartenführer Bender zu besprechen.*

(521) Hiervóór, p. 131.

(522) *Eine Unterrichtung des Chefs der Militärverwaltung, SS-Gruf. Reeder, hielt SS-Gruf. Jungclaus nicht für notwendig. SS-Gruf. Reeder wisse Bescheid, welche Linie zu verfolgen sei, sei auch damit einverstanden, müsste seinerseits darüber eben schweigen. SS-Oberstubaf. Härtel und SS-Hstuf. Seifert sind genauestens unterrichtet.* Zie nader hierachter, p. 135.

(523) Krachtens een dekreet van het OKW van 4 april 1943 vielen inderdaad in de bezette gebieden ook die burgers onder de SS-jurisdiktie (BUCHHEIM, *Anatomie des SS-Staates*, I, p. 153-160, IN 't VELD, *De SS en Nederland*, p. 60-61). Het bevel van von Falkenhausen van 11 oktober 1943 had echter van die groep justiciabelen geen gewag gemaakt. Jungclaus, de zwakste partij, had die beperking moeten aanvaarden. Anders zou hij er bij Killing niet op aangedrongen hebben het *SS- und Polizeigericht* te Brussel ook en uitsluitend (ten nadele van de gewone *Kriegsgerichte*) bevoegd te doen verklaren voor door Belgen gepleegde « sabotagedaden van alle aard » (hiervóór, p. 133).

autoriteit, hoe dan ook, gedekt heeft. In de huidige stand van het onderzoek valt de bewering van Jungclaus dat Reeder dat wél gedaan heeft, moeilijk te bewijzen. Weliswaar was Reeder geen tegenstander van de contraterreur als uiterste middel, maar dan enkel op voorwaarde dat ze onder de kontrole van het bezettingsbestuur bleef en geen wanorde stichtte. (Dat geldt *a fortiori* voor zijn rechtstreekse hiërarchische overheid, de *Militärbefehlshaber,* die de verantwoordelijkheid droeg.) Slechts een bepaalde vorm van contraterreur kwam dan ook in aanmerking : het terechtstellen « als zoenoffer van aangehouden terroristen ([524]) ». Contraterreur door kollaborateurs die aan de kontrole van de verantwoordelijke Duitse instanties ontsnapte, keurde Reeder in zijn verslagen aan het landleger beslist af omdat zij de openbare orde bedreigde en tot « een strijd van allen tegen allen » dreigde te ontaarden. Ekonomisch, politiek en niet het minst militair moest dat precies vermeden worden. Wel verklaarde hij de contraterreur te begrijpen. In het benaderen van dit netelige vraagstuk moest alle « op de spits gedreven dogmatiek » vermeden worden. Immers, aldus Reeder, van mensen die zich ononderbroken voor ons blootstellen en schier dagelijks aan de lijkbaar van gruwelijk vermoorde kameraden staan, kan men niet verwachten dat zij gemakkelijk begrip opbrengen dat uitgerekend wij hun zucht om wrake trachten te bedwingen ([525]). Het is denkbaar dat Reeder in gesprekken met Jungclaus zich in die zin heeft uitgelaten en dat deze daaruit besloten heeft dat de *Militärverwaltungschef* de contraterreur niet enkel begreep maar ook goedkeurde. Daar komt nog bij — wij stipten het reeds aan ([526]) — dat Reeder de oprichting en de aktiviteit, althans in de beginperiode, van de *Formation B* had mogelijk gemaakt ofschoon die parapolitionele organizatie van Rex totaal van Jungclaus afhankelijk was. Een konkreet feit illustreert de negatieve houding van Reeder ten opzichte van de contraterreur van Rex. Volgens het na-oorlogse getuigenis van Elias zou de *Militärverwaltungschef,* na het bloedbad te Courcelles (17-18 augustus 1944), Matthys terechtgewezen hebben en hem de hand geweigerd ([527]). Veelbetekenend in dit verband is de na-oorlogse verklaring van Matthys : tot augustus 1944 bleven de Duitsers (bedoeld wordt de *Militärverwaltung*) tegenstanders van vergeldingsakties omdat deze slechts de wanorde verder in de hand werkten ([528]).

---

(524) TB 26 over de periode oktober-december 1943 (in werkelijkheid tot begin maart) (T-501, 106, 742) : *Der Gegenterror darf nicht in unkontrollierbare und die allgemeine Unordnung fördernde Hände gleiten, sondern muss durch die Besatzungsmacht selbst in Form von Sühnemassnahmen an gefassten Terroristen erfolgen.*

(525) TB 30 (T-501, 106, 1149 en 1152). Reeder sloot zijn verslag 10 juli 1944 af. Van zijn uitvoerig betoog citeren wij slechts de volgende passus. De kollaborateurs kennen de zwakheid van de Duitse politie. Uit zelfverdediging grijpen zij nu naar het middel van de contra-terreur. *Ein derartiges Vorgehen, das menschlich oft verständlich ist, kann aber von Seiten der Militärverwaltung im Interesse der Aufrechterhaltung von Ruhe und Ordnung unter keinen Umständen geduldet werden. Die Führer der Einzelnen Erneuerungsbewegungen wurde wiederholt auf dieses nicht zu billigende Vorgehen hingewiesen und gebeten, auf ihre Mitglieder entsprechend einzuwirken. Trotzdem mehren sich die Fälle dieser Art von Selbsthilfe.*

(526) Hiervóór, p. 85-89.

(527) Pv. Elias, 21 februari 1950 (Proc. Can. 0191).

(528) *Les Allemands qui, jusqu'en août 1944, demeurèrent adversaires des actes de représailles parce qu'ils ne faisaient qu'ajouter au désordre.* (Memorie Matthys, proces *Brigade Z,* p. 111. Evdok.)

De contraterreur kwam ook op het proces von Falkenhausen-Reeder ter sprake. Tussen de voorzitter van de krijgsraad te Brussel, raadsheer Maréchal, en Reeder ontspon zich toen een spannende diskussie. Maréchal gaf toe dat in juli 1944, ten gevolge van het vervangen van de *Militärverwaltung* door een *Zivilverwaltung,* met Jungclaus als HSSPF verantwoordelijk voor de openbare veiligheid, de contraterreur in intensiteit had toegenomen. Maar tevens onderstreepte hij dat ze vóór die datum al een feit was. Reagerend op de stelling van Reeder dat hij en von Falkenhausen tegenstanders van de contraterreur waren geweest trachtte de voorzitter de betichten in het volgende dilemma op te sluiten : indien het bezettingsbestuur de contraterreur had gesteund, dan zouden er inderdaad nog ergere dingen gebeurd zijn ; in het tegenovergestelde geval had het meer moeten doen dan het gedaan heeft ([529]).

De vraag is, of de *Militärverwaltung* te Brussel over de nodige macht beschikte om Jungclaus en zijn vergeldingskommando's : de groep-Verbelen, het DSI en de *Formation B,* gesteund door (ten minste) de passieve houding van de Sipo-SD, doeltreffend tegen te werken. Op die vraag lijkt ons geen ander dan een ontkennend antwoord mogelijk. Uit machteloosheid heeft het bezettingsbestuur de contraterreur van de kollaboratie moeten dulden.

§ 4. Himmlers schriftelijk bevel betreffende de contraterreur van 17 juli 1944.

Op 2 juni 1944 had Himmler dus, in het grootste geheim, Jungclaus en een uiterst beperkte groep SS-gegradueerden mondeling voorgeschreven de contraterreur niet te remmen maar ze integendeel te ondersteunen waar en wanneer de gelegenheid zich daartoe voordeed. Van een uitdrukkelijk schriftelijk bevel, politieke moord met meervoudige politieke moord te vergelden — zoals in Nederland sedert november 1943 ([530]) — was er toen nog geen sprake. Maar de mondelinge instruktie bood Himmlers politieke vertegenwoordiger te Brussel voldoende bewegingsvrijheid om politioneel doortastend op te treden. Ongeveer zes weken later, op 17 juli, zou Himmler, als chef van de Duitse politie, Jungclaus (die nb. toen formeel nog geen politionele bevoegdheid had) schriftelijk het bevel verstrekken de terreur van het verzet, « zonder vorm van proces », door een radikale contraterreur te breken. Zoals begin juni ontving Jungclaus dit bevel zonder voorkennis van Canaris, de bevoegde chef van de Sipo-SD in België en Noord-Frankrijk.

---

(529) Proc. vF., zittingsblad van 20 oktober 1950, p. 17-18.

(530) In 't VELD, *De SS en Nederland,* p. 1214-15 en 1241. Eigenlijk was de beperkte contraterreur in Nederland al sedert eind september 1943 een feit. Himmler keurde Rauters beleid begin november goed.